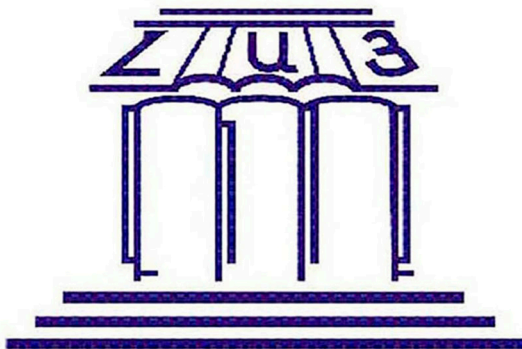

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Знамя

университетский

интерьер

В. унр

2398

9(47-925)

9-47

Л. М. М. М.

1923

2012

ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

33

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՈՒՆԱԻՈՐ ԳԱՐՏԵՄԵՐՈՎ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ Ա. ՏԱՐԻ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(10,000ՐԴ ՕՐԻՆԱԿ)

“ՓԱՐՈՍ,, ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Օ. ԱՐՋՈՒՄԱՆ

1923

9(47. 925)
Գ-47

(20325)

-97

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Օ. ԱՐԶՈՒՄԱՆ

№ 327

72990-4

2004

Անշուշտ դասագրքի մը յառաջաբանը ընդհանրապէս յայտարարութիւն մը կ'ըլլայ անոր մէջ մշակուած ծրագրին և դասագրքի գործածութեան տեսակէտով հեղինակի ցուցումներուն։ Այս հայեցակէտով երկու խօսք կ'ուզենք ընել և՛ մենք։

Հայոց Պատմութեան դասագրքերը շատ կան և տակաւին երբեքն կրնան ելնել հարկաւ։ Բայց ինչպէս ամէն դասագրք, Հայոց պատմութեան նոր դասընթացք մըն ալ, որ իր նախընթաց նմաներն ունի, գոյութեան իրաւունք ունենալու համար, անհրաժեշտ որ իր նախորդներուն վրայ ունենայ առաւելութիւններ, նորութիւններ ու նոյնիսկ գերազանցութիւններ։ Մենք չենք գիտեր չմեր այս ձեռնարկին մէջ որքան առաւելութիւններ կամ նութիւններ պիտի գտնեն ուրիշները, սակայն լաւ համոզուած ենք որ անպայման պիտի ունենայ ան այդ առաւելութիւններէն, ան աւանդ նորութենէն բաւական բան։ Առանց այդ համոզումին գիտակցութեան չպիտի ուղէինք գոիլ ձեռք առնել, լոկ շատ անկալութեամբ։

Հասարակութեան Եանօթ իրողութիւն մըն է այլեւս որ մեր պատմութիւնը այս վերջին տարիներս բոլորովին Դիւրպարանափոխ դած է։ Բնական Պատմութիւն և Աւանդական Պատմութիւն երկու ոլորջումները սովորական բացատրութիւններ են այսօր։ Մեր ջալ, ինչպէս ուրիշ ազգերու մէջ, այսօր երկու հոռոտ կը շնորհ, մէկը կը բաղձայ մոռնալ ինչ որ հին է ու աւանդական, աղել անցեալի անհետացող մթութիւններու մէջ և ընդունիլ ինչ պատմական գիտութիւնը իբրեւ ճշմարիտ ու վաւերական կը ըստեն։ Այսպիսիները, թէեւ քիչ են թուով, կը փափաքին որ զպրօցներէն վերնայ հին աւանդական պատմութիւնը ու տեի տայ քննական և ճշմարիտ պատմութեան, կ'ուզեն աշակերտներուն սորվեցնել միայն ինչ որ ճիշդ է և ընդհանրապէս ընունուած։

Սակայն պակաս չեն այնպիսիները, երկրորդ հոռոտին հեւեւողները, որոնք կ'առարկեն թէ՛ քննական պատմութիւնը տաւին շինուելու վրայ է, ախողջադէս կատարելագործուած չէր եւ կարծիքներու տարբերութիւններ կան, հետեւաբար չարժեք,

440-838

մեր աշակերտներուն միտքերը պաշարել փոփոխութիւն վրայ եղող կարծիքներով կամ ենթադրական ճամարտութիւններով: Անկէ զատ կ'առարկեն թէ Աւանդական Պատմութիւնը մեր ընդին փառքը կը պատմէ, մեր հերոսներուն քաջագործութիւնները կը փառաբանէ: Անոր ներկայացուցած տկարները, Հայկի, Արամի, Արայի, Վահագնի, Վաղարշակի ևն. դէմքերն ու գործերը սահմանուած են մեր մանուկներու ներքին մարդը շինելու, ազգային կամ տոհմային զգացումը արթնցնելու: Ուրեմն, կը պահանջեն որ մէկդի նետուի Բնական Պատմութիւնը, մասնաւոր մեր դպրոցներէն:

Երկու հոսանքներն ալ ծայրայեղ են: Անիրաւ են առաջինները, ինչպէս կը սխալին երկրորդները:

Ինչպէս ամէն ազգի նոյնպէս և մեր պատմութիւնը իր նախնական շրջանին մէջ մուտք է ու առասպելական, Բայց պէտք չէ արհամարհել մեր ժողովուրդին աւանդութիւններն ու առասպելները, ինչպէս ուրիշ ընդերքն արհամարհեց իրենցիները: Կենսական Պատմութեան ծննդեան ատենները անկարելի էր նկատուեցան Աւանդական Պատմութեան տուիքները, սակայն այսօր տարբեր կը խորհին նոյնիսկ թուեղ հակառակորդները Աւանդական Պատմութեան: Առաջ խորենացին կը նկատուէր ստախոս ու խորդախ դրիչ մը, որ ինքը կը դարձնէ կամ կը շինէ Աւանդական Պատմութեան դէմքերն ու դէպքերը, բայց այսօր ընդհանրապէս ընդունուած է թէ խորենացի հաւաքիչ մըն է հայկական աւանդավէպերու, առասպելներու, զրոյցներու և ժողովրդական բանաստեղծութիւններու: Այս տեսակէտով պէտք է երախտապարտ ըլլալ անոր:

Ուրեմն մենք ունինք առասպելներ ու զրոյցներ, որոնք մինչեւ ցարդ իրենց իրական պատմութիւններ էինք նկատուած: Այսօր այլևս չենք կրնար նկատել իրենց այդ:

Հարկ է սակայն բոլորովին վտարել մեր դպրոցներէն այդ առասպելներն ու զրոյցները: Հո՞ն է որ կը սկսի միջին ու տրամաբանական ճամբան:

Մեր ազգային աւանդավէպերն ու առասպելները պէտք է աւանդուին մեր դպրոցներուն նախնական կարգերուն մէջ քանի մը տեսակէտներով:

Ա) Մանկավարժական տեսակէտ. — Առասպելներն ու հեքիաթները մանուկի մտքին աւելի յարմար են ու դիւրամար: Ո՞վ չգիտեր որ մանուկը ինչ հետաքրքրութեամբ կը լսէ իր տատին, պա-

պին կամ ուրիշ ու է մէկին հրաշապատում զրոյցները: Մանուկը անքաղաքակիրթ նախաբարդոց մտավիճակը կը ցուցնէ: Անոնք ալ մանուկներ էին ու հաճոյքով կը շինէին և կը լսէին առասպելներ: Մեր պապերը ապրած են այդ մանկական շրջանը և ստեղծած են իրենց զրոյցները, որոնք հայ մանուկին ամէնէն յարմար մտքի սնունդը կրնան կազմել: Արդէն մեր Տարրական ու Նոյնիսկ Միջին կարգերուն աշակերտները չեն կրնար մարտել ո՛ր և է կանոնաւոր ու շղթայուած պատմութիւն: Ինչպէս եւրոպական դպրոցներուն, նոյնպէս կովկասի Հայոց վարժարաններուն մէջ Տարրական կարգերուն պատմութիւն չաւանդուիր: Կովկասի ծխական դպրոցներու Գ. կարգերէն է որ կ'սկսին աւանդել: Անոնց Գ. կարգը համապատասխան է գրեթէ մեր Միջին Ա. կամ Տարր. Բ. դասարաններուն: Բայց ամէն տեղ, մանկավարժական ամէն դրուութեամբ կառավարուող դպրոցներու մէջ, շատ կանուխէն զոյուութիւն ունին, կ'աւանդուին առասպելն ու պատմութիւնները, որոնք մանուկին միտքը կը բանան: Բնականաբար այդ առասպելներն ու պատմութիւնները մանուկի միջավայրէն պէտք է քաղուած ըլլան: Գերմանացի մանուկ մը գերմանական հեքիաթներէ աւելի կրնայ հաճոյք զգալ ու ըմբռնել զանոնք, ինչպէս Անգլիացի մը՝ անգլիականներէն: Յօյն մը՝ յունականներէն, Հայ մը՝ հայկականէն:

Բ) Ազգային դաստիարակութեան տեսակէտ. — Պէտք է ընդունիլ թէ հայկական աւանդավէպերն ու առասպելները ամէնէն աւելի կը ցոյցանան հայկական բարքն ու սովորոյթները, հայկական ձգտումներն ու իտեալները: Հայ մանուկը եթէ կ'ուզենք դաստիարակել տոհմային նկարագիրով ու ձգտումներով — ինչ որ պարտաւոր ենք ընել, այս կը տրամադրէ տրամաբանութիւնն ու դաստիարակութիւնը: Եթէ կ'ուզենք որ հայրենի եզին վառի անոր մէջ, պարտաւոր ենք մեծ տեղ տալ հայ աւանդութիւններուն, հայ առասպելներուն ու հեքիաթներուն: Անոնք գերազանցապէս հայկական են ու հայելին հայեցի նկարագրին:

Գ) Պատմութիւնը հասկնալի դարձնելու տեսակէտ. — Առասպելներու ուսումը անհրաժեշտ է նոյնիսկ պատմութեան համար: Աւանց անոնց շատ անգամ չէ կարելի ըմբռնել պատմութիւնը: Արդէն պատմութեան աւանդին էջերը առասպելներէ հիւստուած են: Բոլոր ժողովուրդներու համար նոյնն է: Մեր պատմութիւնը բացառութիւն չի կրնար կազմել: Ինչ ալ ընենք, մեր պատմութիւնը պիտի ունենայ շրջան մը, որուն դէպքերը մթութեան քողովը ծածկուած

են, որուն վրայ մեր գումանական երգերը սահմանուած են լոյս սփռելու:

Ե) Ընդհանուր արժէքի բնական. — Մենք, Հայերս, դժբախտ ենք որ կորսնցուցած ենք մեր նախահայրերու յիշատակներուն գրեթէ մենագոյն մասը: Ինչ որ ունինք փոքրիկ պատառիկներ են միայն: Ասոնք Հայուն գանձերն են, հնութեան կտակը, այնքան թանկագին իրենց բազմակողմանի յատկութիւններով, որ ինքնին պիտի մղուէին: Գուրգուրանքով պահպանել զանոնք ու սերունդէ սերունդ փոխանցել այդ գեղեցիկ արտադրութիւնները հայ միտքին ու երեւակայութեան:

Այս և ուրիշ բազմաթիւ տեսակետներով հայկական սեանդավէպերն ու առասպելները մաս պէտք է կազմեն հայ դաստիարակութեան և նախադուռը Հայոց Պատմութեան:

Քիչ մըն ալ մեր ծրագրի մասին:

Մեկնելով վերը ներկայացուած սկզբունքէն ու պատճառներէն, Տարրական Ա. և Բ. տարիներու միջոցին ֆանացած ենք աւանդել միայն հայկական աւանդավէպերն ու հէպեաթները, անշուշտ ֆանալով նոյն դասարաններու համապատասխան տարիքն ունեցող մանուկներու հասկացողութեան յարմարելով: Այս մտքով հայ աւանդավէպերէն դատած ենք պարզերն ու նուազ դժուարինները: Ինչպէս աշխատած ենք կորելի եղածին չափ բանական դարձնել ու դիւրահասկնալի: Գէտք չէ մոռնալ որ կարգ մը աւասպելներ կամ սեանդավէպեր, օրինակ Զրհնելիդը, Աջատաւաշինդը ևն., կը գտնուին նաև ուրիշ ազգերու մօտ: Մենք աշխատած ենք այդ պիտիներուն հայկական ձեւը պահել: Այնպէս որ Ս. Գիրքի պատմութենէն կրնայ ըլլալ որ չնչին տարբերութիւններ ունենան անոնք: Այս կէտով պատմութեան ուսուցիչը կամ Հին Ուխտի ուսուցիչը կրնան երկու բառով ի վեր հանել ու մանուկներուն միտքը ընտելացնել սեանդութիւններու ցեղային տարբերութեան:

Միջին Ա. և Բ. տարիներուն մէջ պիտի ֆանանք հայկական աւանդական պատմութիւնը աւանդել ժիշ մը ընդարձակ և պատշաճաբար աշակերտները բուն քննական պատմութեան:

Իսկ Բարձրագոյն Դասընթացքը պիտի յատկացնենք բոլորովին քննական հայ պատմութեան գրեթէ իր բոլոր մանրամասնութիւններով, անշուշտ միշտ յարմարելով դասագրքի հանգամանքին:

Տարրական ու Միջին կարգերը մենք վերածնցինք երկերկու հատորներու, քանի մը պատճառներով:

1) Ազգ. Ուսումն. Խորհուրդի Կազմ. Կանոնագրի համեմատ դպրոցներու մէջ Հայոց Պատմութիւն պիտի աւանդուի շաբաթական 1—2 պահ: Դպրոցական տարին առնուազն 35—40 շաբաթ նկատելով, եթէ շաբաթական երկու պահ դասուիստել հարկ ըլլայ, տարեկան առնուազն 70—80 դաս կ'ընէ: Ուրեմն Տարրական կարգերու երկու տարիները միանգամայն կ'ունենան առնուազն 140—160 դաս: Արդ, մէկ հատորի մէջ այսքան դաս չէ կարելի ամփոփել և այդ հատորի անունը դնել Տարրական դասարանի դասագիրքի: Հետեւաբար ուսուցիչը կամ պիտի ֆանցնէ իր աշակերտները և կամ չափազանց պիտի յոգնեցնէ իր սաներուն ուղեղը: Այս պատճառով 35—40 դաս պարունակող ներկայ դասագիրքը հանգիստ կերպով կրնայ մարտուի մէկ տարուան մէջ, Տարրական Ա. տարիի աշակերտներէն. Տարր. Բ. տարիի համար նման, քիչիկ մ'աւելի լայնիկ ծանօթութիւններով պատրաստուած դասագիրք մը նոյն դիւրութիւնը պիտի ընծայէ:

2) Մանկավարժական տեսակետով նոյն իսկ այսպիսի 2 տարի միւնոյն դասագիրքը առաւելուին ձեռքը: Մանուկը կը գրեւորի այնպիսի շրջանի մը մէջ ուր մարդ ամէն վայրկեան նորութեան տեսչը կ'ըզայ: Մանուկներ եղած են որ իրենց Այբբենարանը պատռած են միմիայն նորը ունենալու համար: Հոգեկան պահանջ է մանուկին համար նոր կողքով, նոր պատկերներով ու նոր բաներով դասագիրք մ'ունենալ, հոգ չէ թէ նախկին կամ արդէն իրեն ծանօթ գաղափարները գտնուին հոն: Հինը ձանձուրով կը պատճառէ իրեն, իսկ նորը հետաքրքրութիւն: Այս երեւոյթ կը պատճառէ մենք ֆանացնել երկրորդ և չորրորդ տարիներու մօտ: Հետեւաբար մենք ֆանացնել երկրորդ և չորրորդ հատորներուն մէջ առաջինէն ու երրորդէն աւելի նորութիւններ, նոր պատկերներ, նոր ծանօթութիւններ դնել կամ աւելցնել: Մենք կ'աշխատինք նաև հատորներու գիրքն ալ դիւրամատչելի դարձնել, ծնողներու անտեսական պահանջն ալ նկատի առած ըլլալու համար:

Իսկ բարձրագոյն դասարաններու հատորը աւելորդ կը նկատենք երկուքի բաժնել, նկատելով որ նոյնը ստիպող պատճառներ գրեթէ չկան հոն:

Երկու խօսք ալ մեր դասագրքի գործածութեան մասին:

ինչպէս արդէն դասերը պատմելու մեր եղանակէն կ'երեւի, մեր դասագիրքը սահմանուած չէ աշակերտներուն հոգ ընել տալու: Մենք պիտի խնդրէինք մեր պաշտօնակիցներէն որ երբեք չպահանջէին իրենց աշակերտներէն թուփակօրէն հոգ ընել, իւրաքանչիւր դասի տակ հարցարան մը դրած ենք. ուսուցիչները կըրնան այդ և կամ նման հարցումներով դասը թելադրել, անգամ մը դասին բովանդակութիւնը կամ բերանացի պատմել և կամ աշակերտներուն հետ մէկտեղ կարդալ և բացատրել յետոյ:

Ձեռք ուզեր ուրիշ բան մ'աւելցնել, մնացեալ թողով ուսուցիչներու նախաձեռնութեան (initiative) ու դիտողութեան:

Պարտք կը ուզենք յիշել հոս որ մեր այս առաջին հատորին մէկ քանի դասերուն համար օգտուած ենք Պ. Ս. Լիսիցեանի «Հայ-տենի Առասպելներից» գրքէն:

1913 Յունուար 31

ԳԷՈՒԳՐԱԳՐԱԳ

Կ. Պոլիս

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Մեր դասագրքերուն տպագրութենէն գրեթէ անմիջապէս յետոյ Հայ Ժողովուրդին կրած աղէտներուն հակառակ, Հայոց Պատմութեան դասընթացի այս շարքը գտաւ մեծ ընդունելութիւն: Այս գնահատութիւնը քաջաւերութիւն մըն է մեզի:

Բ. տպագրութեան առիթով, կը կատարենք հիմնական բարեփոխումներ: Այս գրքիկին վերջը կը դնենք Հայաստանի Աշխարհագրութիւն մը, յատկապէս պատրաստուած տարրական կարգերու համար, և՛ գլխաւորապէս գրքիկի բովանդակութենէն քաղուած աշխարհագրական անուններով: Անշուշտ յարգելի ուսուցիչները բարի պիտի ըլլան՝ պատմութեան դասերուն ընթացքին՝ օգտագործել աշխարհագրութեան այս մասը, մանաւանդ Նիդրլանդներ և քարտէսներուն վրայ ուշադրութիւն դարձնել տալով աշակերտներուն:

Յերա, 15 Օգոստ. 1922

Գ. Մ.

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(ՏԱՐՐԱԿԱՆ Ա.)

Ա. ԴԱՍ

ՆԱԽԱՍԱՐԴԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ԳՈՒՍԱՆԸ

Սիրելի մանուկներ,

Մեր հայրերը նոր տարին կը տօնէին փառաւոր կերպով: Այդպիսի տօներէն մէկը պիտի նկարագրեմ ձեզի:

Բազաւան գիւղը հաւաքուած են անթիւ ուխտաւորներ: Հայաստանի ամէն կողմերէն բազմութեամբ եկած են ամէն կարգի մարդեր. գիւղացիներ, քաղաքացիներ, զինուորներ, իշխաններ, քուրմեր (հեթանոս քահանաներ), նոյնիսկ Հայոց թագաւորը, ամէնքն ալ հոն եկած են: Ընդարձակ դաշտին վրայ, գետին եզերքը, կանգնած են անհամար վրաններ: Այդ վրաններուն մէջէն ամէնէն մեծը և գոյնզգոյնը թագաւորինն է: Բոլոր ժողովուրդը եկած է նոր տարին աստուածը

փառաբանելու : Դուք չէք գիտեր այդ աստուածին անունը, որովհետեւ հիմայ մենք չենք պաշ-

Արամազդ կամ Վանասուր աստուած

տեր զայն . մեր պապերը կը պաշտէին նոր տարիի աստուածը, որուն անունն էր ՎԱՆԱՏՈՒՐ : Բոլոր ուխտաւորները ծաղիկներ կը նուիրէին այդ աստուածին . անիկա առատ հունձք և պտուղներ կը պարգեւէ մարդերուն : Օդը պայծառ էր, որովհետեւ ամառ էր : Մեր պապերը շատ խելացի կերպով նոր տարին կը տօնէին Վարդավառին :

Ահա իրարու վրայ ջուր կը թափեն, աղանի կը թռցնեն դէպի երկինք : Թմբուկները կը զարնուին, փողերը կը հնչեն : Երգ, պար, ամէն կողմ ուրախութիւն կը տիրէ : Տղաները կը խաղան ու կը վազվզեն : Յանկարծ անուշ երգի մը ձայնը կը լսուի . ուխտաւորներէն շատերը կը ժողովուին . սղաններն ալ կը դիմեն հոն . երգիչն է ան :

Այդ երգիչին մեր հայրերը կ'ըսէին Գուսան, որ երգող, աշուղ կը նշանակէ :

Թ ա ռ

Գուսանը քաղցրաձայն նուագարան մը ունի, որուն անունը թառ է, ու թէ՛ կը նուագէ և թէ՛ կ'երգէ : Սիրուն պատմութիւններ կ'ընէ, աղուոր առասպելներ (հէքեաթներ) կը պատմէ, կը պատմէ մեր հին թագաւորներուն, նահապետներուն վրայ : Ձինքը կը լսեն մեծերն ու պզտիկները, և բերնէ բերան իրարու կը պատմեն :

Ես ալ ձեզի պիտի պատմեմ անոր պատմած առասպելներէն մէկ քանինները, պիտի տեսնէք թէ ո՞րքան աղուոր բաներ են :

Հարցաւոր.— Մեր պապերը ո՞ւր կը տօնէին նոր տարին . — Նոր տարին աստուածը ի՞նչ կը կուտէր . — Ինչու կը պաշտէին Վանասուր աստուածը . — Հայր բոլ նոր տարին ամառը կ'ըլլար թէ

ձմեռը — Այդ տօնին ի՞նչ կ'ընէին. — Ո՛րվ էր Գուսանը. — ինչե՞ր կը պատմէր կամ կ'երգէր:

Բարոյական բելադոնաբիւն. — Ուսուցիչը կրնայ այս դասի միջոցին աշակերտներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել այն բանին վրայ որ հայկական ամանորի սովորութիւնը աւելի տեղին, յարմար ժամանակի կը կատարուէր քան արդի կաղանդը: Կրնայ շեշտել նաեւ Գուսանի կուտարած բարեբար դերը հայ ժողովուրդին մէջ, իր երգերով ու նուագով:

Բ. Մ Ա Ս

Ձ Ր Հ Ե Ղ Ե Ղ Ը

Գուսանը երգելով այսպէս կը պատմէր.

Աստուածները (*) ստեղծեցին աշխարհն ու մարդը: Առաջին մարդիկը հսկաներ, խոշոր և վիթխարի էին: Անոնք անգութ էին և վայրենի: մոռցան իրենց աստուածները և սկսան չարութիւններ ընել: Մեծ աստուածները միասին հաւաքուելով խորհուրդ ըրին և ուղեցին ոչնչացնել մարդերը երկրիս երեսէն: Բայց իմաստութեան աստուածը Տիր, միտքը դրաւ աստուածներուն խորհուրդը յայտնել մարդոց: Նա եկաւ յայտնեց թէ՛ աղքատներուն և թէ՛ հարուստներուն: Քսի-

(*) Ուսուցիչը պէտք է զգացնէ աշակերտներուն թէ հին Հայերէն շատ աստուածներ կը պաշտէին սկիզբէն, երբ ասիական քրիստոնեայ չէին:

սութը (Նոյ) անուն բարի մարդ մը կար: Տիր ըսաւ անոր. «Նաւ շինէ: Թո՛ղ քու ունեցածն ու չունեցածը, և կեանքդ փրկէ»: Ամէն տեսակի կենդանիներ նաւ մտցուր:»

Ջրհեղեղը եւ Քսիսուրի կամ Նոյի նաւը

Քսիսութիւն չինեց իր նաւը, կուպրով (զիֆթ) ծեփեց: Ամբողջ իր ընտանիքը, բոլոր տնեցիներն ու ընտանի և վայրենի կենդանիները ներս տաւ: Երբ նշանակուած ժամը լրացաւ, Քսիսութիւնը երկինք նայեցաւ և սարսափեցաւ: Մտաւ նաւը և դուռը գոցեց: Եւ ահա սև սև ամպեր ժողվուեցան երկինքին վրայ, որոտումները սկսան և սոսկալի հեղեղներ սկսան թափիլ երկրիս վրայ:

Մարդիկ յիմարի պէս ասդին անդին կը վազէին, բայց ջուրը կը հասներ իրենց։ Վեց օր վեց գիշեր ջրհեղեղ եղաւ։ Իսկ եօթներորդ օրը փոթորիկը դադարեցաւ և ջուրերը հանդարտեցան։ Քսիսութիւն պատուհանը բացաւ։ ան իր ջուրջը նայեցաւ։ միայն անծայր ծով էր ու մարդերու դիակները կը լողային ջուրին երեսը։ Նաւը Հայաստանի Կորդուաց լեռներէն մէկին՝ Սարարադ լեռան վրայ կեցաւ։ Եօթներորդ օրը առտուն Քսիսութիւն պատուհանը բացաւ և աղանի մը թող տուաւ։ Աղանին թռաւ, հեռուները պտտեցաւ, բայց հանգչելու տեղ մը չգտնելով վերադարձաւ։ Այն ատեն առաւ ագռաւ մը և արձակեց։ Ագռաւը թռաւ հեռուն, և տեսնելով որ ջուրը պակսեր է, սկսաւ ուտել դիակներու միսը։ գնաց ու ալ չդարձաւ։

Անկէ ետքը Քսիսութիւն արձակեց բոլոր կենդանիները։ Ինքն ալ դուրս ելաւ նաւէն աստուածներուն զոհ մատուցանելու համար։ Քսիսութիւն հաճելի եղաւ աստուածներուն, անոնք Քսիսութիւնը և իր կինը աշխարհքէն վերցուցին ու աստուածներու բնակավայրը տարին։

Նաւին մէջի մարդերը կ'սպասէին Քսիսութիւնին և անոր կնոջ, բայց եկող չկար։ Վերջապէս երկինքէն ձայն մը առին, որ կ'ըսէր. «Պարապ տեղը մի՛ սպասէք։ Աստուածները զանոնք աշխարհքէն վերցուցին իրենց բարեպաշտութեանը համար։»

Երբ մարդիկ հարցուցին թէ ո՞ր կը գըտնուին, վերէն ձայն մը ըսաւ։

— Դուք Հայաստանի մէջ կը գտնուիք։ այս տեղէն դէպի հարաւ գացէք։

Անոնք հնազանդեցան, զոհեր մորթեցին և գաղթեցին դէպի հարաւ, Բաբելոն։ Այսպէս վերջացաւ ջրհեղեղը և մարդիկ նորէն սկսան բազմանալ։

Հարցաւում. — Աւաջին մարդերը ինչպէս էին. — Աստուածները ինչ խորհուրդ տրին. — Մարդերուն ո՞վ յայտնեց անոնց խորհուրդը, և որո՞ւ. — Քսիսի օր անձրեւ եկաւ. — Քսիսութիւն առաջին անգամ ինչ կենդանի արձակեց նաւէն. — Երկրորդ անգամ ինչ, երրորդին ինչ. — Նաւը ո՞ր լեռան վրայ կեցաւ. — Քսիսութիւն և իր կինը ինչ եղան. — Նաւին կեցած երկիրը ինչ կը կոչուէր։

Բարոյակաճ քննադատութիւն. — Հարկ է շեշտել թէ չարութիւնը պէտք է պատժուի, ինչպէս խիղճը կը պահանջէ։ Քսիսութիւն բարութիւնը և վարձատրուիլը խորհրդածութեան նիւթ կրնայ ծառայել։

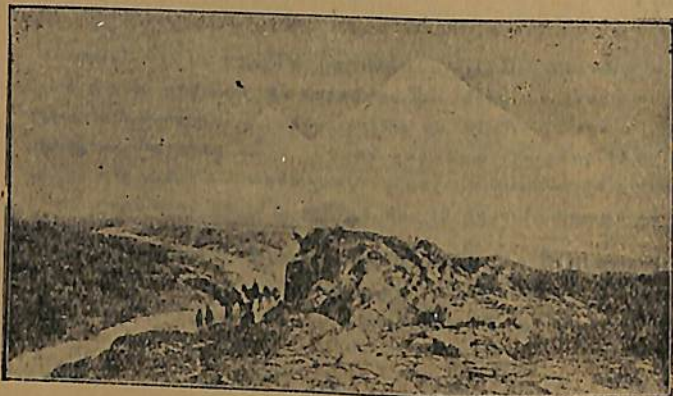
Գ. ԴԱՍ

ԱՇՏԱՐԱԿԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Սիրելի մանուկներ,

Նախորդ դասին ես ձեզի պատմեցի թէ ինչպէս աստուածները ջրհեղեղ ընելով մարդերը ջրհեղին։ Ըսի ձեզի թէ Քսիսութիւն նաւը Հայաստանի Սարարադ լեռան վրայ կեցաւ։ Այդ Սա-

րարադ լեռը միշտ ցոյց կուտային մեր պապերը . կ'ըսէին թէ այնտեղ մնացած էր նաւին մէկ մասը : Բարեպաշտ մարդեր վեր' լեռը կ'ելլէին , փայտէն կամ կուպրէն կտոր մը կը փրցնէին , կը հաւատային թէ այդ փայտը կամ կուպրը առողջացնող դեղ է և մարդը կը բժշկէ բազմաթիւ հիւանդութիւններէ :

Մասիս լեռը

Իսկ ո՞ւր կ'ապրի Բսիսութրը . Մինչև այսօր հայ ծերունիները երկիւղածութեամբ կը նային Մասիս լեռան ձիւնապատ գագաթին և կ'ըսեն .

— Տեսէ՛ք , այն փայլիլուն ձիւներուն մէջ կ'ապրի ծերունի Բսիսութրը (Նոյ) անմահական կեանքով , երբ Մասիսի գագաթը ամպերով կը

լեցուի , Քսիսութրն է ադ , որ իր կառքով կ'ըլ-բօսնու այնտեղ , անոր ձիերու սմբակներուն տա-

Աւսարակաւիցիները

կէն կը բարձրանայ սպիտակ փռչի , որ ամպը կ'ըլ-լայ . Իսկ երբ լեռան գլուխը կը պսպղայ հազար

ու մէկ կայծերով, Քսիսութրի պալատն է, որ ա-
րեւի ճառագայթներէն կը շողշողայ իր անթիւ ան-
համար թանկագին քարերով:

Գուսանը երգելով կը պատմէր դարձեալ:
Քսիսութրի և իր կնոջ աներեւութանալէն
ետք, նաւին մէջի մարդերը դուրս ելան և սկը-
սան դէպի հարաւ երթալ:

Գացին հասան ընդարձակ դաշտ մը, որուն
անունն էր Սեկնաւար: Հոն ուղեցին քաղաք մը
շինել և կանգնել բարձր Աշտարակ մը որ մինչև
երկինք երկարի: Կը խորհէին թէ եթէ անգամ
մըն ալ ջրհեղեղ պատահի պիտի կրնան աշտարա-
կին վրայ բարձրանալ և ազատուիլ:

Աստուածները բարկացան և ըսին.

— «Եկէք իջնենք ու խառնակենք այդ մար-
դերու լեզուները, որպէս զի անոնց հպարտու-
թիւնը խափանուի»: այնպէս ալ եղաւ:

Աշտարակը կիսատ մնաց, ու բոլոր տարբեր
լեզուներ խօսողները սկսան իրարմէ բաժնուիլ:

Հարցաւան. — Քսիսութրի նաւը ո՞ր կողմէն էր. — Մար-
դիկ ի՞նչ կ'ընէին անոր կտորները. — Հայ ծերունիները ի՞նչ կ'ը-
նէին Քսիսութրի համար. — Նաւի մնացեալ մարդերը ո՞ր կող-
մէն. — Ի՞նչ խորհեցան շինել. — Աստուածները ի՞նչ ըրին. —
Մարդիկ ի՞նչ ետան:

Նկարագրութիւն. — Նկարագրի պարագայ կըր-
ար խորհուրդին անկատար մնալը. Քսիսութրի
մարդերը ամէն ժամանակ մարդոց յարգան-
քուն:

Գ. Մ Ա Ս

Հ Ա Յ Կ Ե Ի Բ Է Լ

Տե՛է՛ք թէ Գուսանը ի՞նչպէս կը շարունակէ
իր պատմութիւնը:

Աշտարակը շինող հսկաներէն մէկն էր նաև
Հայկը: Նա անուանի և քաջ էր, հաստաբազուկ,
զանգուր մազերով և զուարթ աչքերով աղեղնա-
ւոր էր:

Նա ընդդիմացաւ անոնց դէմ, որոնք կ'ու-
ղէին ստրուկ դարձնել ուրիշ ազգերու վրայ:

Նա առանց վախնալու հակառակեցաւ Բէլի
դէմ, որ արդէն շատերը իրեն հնազանդեցուցեր
էր բռնութեամբ և խորամանկութիւնով:

Բայց Բէլը կրցաւ ամէնքը խոնարհեցնել իրեն
առջև, նա տիրեց ամէնքին: Բոլոր ազգերը սկը-
սան կատարել իրեն հրամանները, և իբրև աստ-
ուած կը պաշտէին զայն, անոր երկրպագութիւն
կ'ընէին և զոհեր կը մատուցանէին:

Միայն Թորգոմի որդին ազատասէր Հայկն
էր, որ չուզեց ծառայել անոր՝ աստծու տեղ դնե-
լով: Նա մեկնեցաւ, գնաց դէպի հիւսիս, դէպի
Արարատ երկիրը, իր հետ առնելով անդրանիկ
որդին Արմենակը և միւս որդիները, աղջիկները,

Թուռներն ու իր զօրաւոր մարդերը, թուով երեք հարիւր հոգի։ Հայկին հետ ուրիշ ազատասէր մարդեր ալ ճամբայ ելան, և ամէնքը մէկէն հա-

Հայկ Նահապետ

սան ընդարձակ դաշտ մը, կորդուաց լեռներուն մօտ։

Այդտեղ Հայկը բնակութեան տուն շինեց և իր Արմենակի որդւոյն, իր Կադմոս թոռանը յանձնեց։ Իսկ ինքը տունով տեղով դնաց աւելի վեր։

Վերջապէս կանգ առաւ ընդարձակ լեռնադաշտի մը մէջ, որ կը գտնուէր Վանայ ծովին վերի կողմը։ Այստեղ հաստատուեցաւ, տուն, բնակութիւն շինեց։ Այդ գաւառը կոչեց Հարի, որ հայրեր կը նշանակէ, այսինքն թէ այդտեղ բնակողները Հայերու հին հայրերը կամ նախահայրերն են։ Հարիի մէջ շինեց գիւղ մը և անոր անունը դրաւ Հայկաշէն։

Բէլը երբ լսեց Հայկի մեկնիլը և ուրիշ տեղ բնակիլը, բարկացաւ։ Իր որդիներէն մէկը զոկեց Հայկին և պատուիրեց որ բռնէ։

— Այդ ցուրտ երկրին մէջ բնակեցար, սիրտդ ու հոգիդ ալ սառույց դարձեր են։ Կակուղցիր, մեղմացիր և հնազանդէ ինձի, ուրտեղ որ կ'ուզես հանդարտ ապրէ տաք երկրիս մէջ։

Հայկը խիստ կերպով մերժեց և ետ զրկեց պատգամաւորը։

Բէլը կատղեցաւ և խորհեցաւ որ զայն թռնէ և սպաննէ։ Պատրաստեց ահագին թիւով զօրքերու բանակ և քաղեց դէպի հիւսիս, Հայկի վրայ։

Գալ դասին կը տեսնենք թէ Հայկը ի՞նչպէս պատերազմեցաւ։

Հաւցումս. — Ո՞վ էր Հայկ. — Ի՞նչպէս մարդ էր. — Բէլ ի՞նչ ընել կ'ուզէր. — Ազգերը ի՞նչպէս դիմեցին. — Հայկն ալ խոնարհեցա՞ւ. — Ո՞ր գնաց. — Կադմոս ո՞վ էր. — Հայկ ի՞նչ տուաւ անոր. — Ինքը ո՞ր գնաց. — Իր բնակած տեղին առանց ի՞նչ դրաւ. — Իր գիւղին անունը ի՞նչ էր. — Բէլ ո՞վ զրկեց Հայկին. — Հայկ ընդունե՞ց Բէլի հրաւերը. — Բէլ ի՞նչ քաւ։

Բառոյակուն քելադ-ուրիւն. — Յոյս պէտք է տալ Հայկի ազատաւորութիւնը, բռնապետներու դէմ ունեցած պայքարը. Բաբի եւ աղնիւ սիրտ ունեցողներէն կրնար հանդուրժել որ բռնապետ մարդեր նեղեն ու հրազանդեցնեն թշուառ մարդիկը. Բայց ողբալի են նաեւ անոնք որ կը խոնարհին և ինքզինքնին չեն պաշտպաներ.

Ե. ԴԱՍ

ՀԱՅԿԻ ԵՒ ԲԷԼԻ ՊԱՏԵՐԱՊԵՐ

Բէլը իր անթիւ զօրքերով հասաւ Կորդուաց լեռները, որոնց մօտերը կը բնակէր Կադմոսը. Տեսնելով Բէլի զինուորներուն շատութիւնը, Կադմոս փախաւ՝ առջեւէն սուրհանդակ զրկելով Հայկին:

— Գիտցիր, ով դիւցազուններու մեծ, իմացիր որ Բէլը քու վրայ կուգայ քաջերով ու երկայնահասակ հսկաներով: Նա արդէն հասած է իմ երկիրը, և ես կ'նոջս ու զաւակներուս հետ փախստական ահա կուգամ քու մօտ: Շո՛ւտ ըրէ, ինչ որ պիտի ընես ըրէ՛:

Գաջ, խելացի և գանգուր մազերով Հայկը իսկոյն ժողովեց իր բոլոր որդիներն ու թոռները, քաջ և աղեղնաւոր հսկաները, և առանց վախնալու դէմ գնաց, թէև թիւով շատ քիչ որ էին իրենք:

Երկու բանակները իրարու հանդիպեցան Վա-

նայ ծովին հարաւային մէկ կողմը: Չորակին աջ կողմը կեցած էին Հայկ և իրեն քաջերը, իսկ ձախ կողմը, լեռներուն վրայ տարածուած էին Բէլի զինուորները և անկարգ կերպով դէպի վար կը վազէին:

Հայկի եւ Բէլի պատերազմը

Բէլը իր յոյսը դնելով իր զօրավարներու քաջութեան վրայ, անհամբերութենէն առաջ անցած էր: Չորակին ձախ եղերքը բլրակին վրայ եկեր էր և հպարտ կերպով կը նայէր ասդին անդին:

Բէլը հագած էր երկաթէ գլխանոց, կուրծ-

քը և կռնակը՝ պղինձէ տախտակներ, ոտքի բարձերուն և բաղուկներուն վրայ՝ պահպանակներ, մէջքը կապած էր գօտի և ձախ կողմը կախած էր երկսայրի սուր, աջ ձեռքը նիշակ մը ունէր, իսկ ձախ ձեռքը՝ վահան:

Հայկ՝ Բէլը տեսնելուն պէս քաշեց իր աղեղը և նետը դպցուց ճիշտ անոր կուրծքին: Նետը ծակեց կուրծքի պղինձէ տախտակը, կռնակէն դուրս ելաւ և գետինը մխուեցաւ: Պարծենկոտ Բէլը գետին տապալեցաւ և շունչը փչեց: Անոր գունդերն ալ ցիր ու ցան եղան:

Հայկ գիւղ մը շինեց այդ պատերազմին տեղը և անուանեց Հայֆ, ատոր համար գաւառն ալ կոչուեցաւ Հայոց Ձոր, իսկ այն բլուրը, ուր ինկաւ Բէլը, Հայկ անուանեց Գերեզմանի:

Պատերազմէն ետք Հայկ վերադարձաւ Հայկաշէն և երկար տարիներ խաղաղ կերպով կառավարեց իր երկիրն ու մեռաւ:

Հայկի անունով մեր ժողովուրդը կոչուեցաւ Հայ, իսկ մեր երկիրը՝ Հայաստան:

Հաղցարան. — Երբ Բէլը Կորդուաց լեռները հասաւ ինչքան Կորդուաց. — Հայկ ինչքան քան. — Բէլ ինչպէս հաղուած էր. — Հայկի նետը Բէլին օր կողմը մտաւ եւ ինչ եղաւ. — Մեռած տեղը ինչ կոչուեցաւ. — Մենք որով անունով Հայ կը կոչուինք. — Մեր երկիրը ինչու Հայաստան կոչուեցաւ:

Բարոյական քննադատութիւն. — Պէտք է վեր առնել այն պարագան որ Հայկ չյարձակեցաւ Բէլին վրայ, այլ ինքը Բէլը Հայկին վրայ: Հայկին ըրածը ինքնապաշտպանութիւն էր և ինքնապաշտպանութիւնը մարդկային պարտականութիւն մըն է. կենդանիներն անգամ ունին ինչչինքնին պաշտպանելու բնազդն ու զէնքերը:

2. ԴԱՄ

ԱՐԱՄ ԵՒ ՆԻԻԳԱՐ

Իմ ազնիւ աշակերտները,

Գուսանը ուրիշ շատ աղուոր բաներ ալ կը պատմէ: Հայկ նահապետէն ետք անոր որդիներուն և թոռներուն վրայ երգեր կ'երգէ իր թառով: Տեսէ՞ք թէ ինչեր կ'ըսէ ան:

Հայկի սերունդէն քաջ, աշխատասէր և հայրենասէր մարդ մը կար որ կը կոչուէր Արամ: Արամի ժամանակ օտար թագաւորները եկած յարձակած էին Հայերուն վրայ և իրենց հպատակ դարձուցած էին անոնց մէկ մասը:

Արամը լաւ համարեցաւ մեռնիլ իր պապերու գրաւած և շէնցուցած երկիրներուն համար, քան թէ իր աչքով տեսնել իր ազգակիցներուն գերի ըլլալը, ուրիշներէն կոխտուիլ:

Եւ քաջութեան այնպիսի գործեր կատարեց, որ իրեն անունը փառաւորուեցաւ, իր հայրենիքը ընդարձակեց, թշնամիներուն յաղթեց, և օտարները անոր անունով Հայերը Արմէն կոչեցին և Հայաստանն ալ՝ Արմենիա:

Հիմակ անոր քաջութիւններէն մէկ երկուքը պիտի պատմեմ ձեզի:

Հայաստանի արեւելեան կողմը Նիսիս անու-

Նով մարդ մը կար : Մեղացիներու իշխանն էր ան : Նիւքար իր զինուորներով յարձակեցաւ Հայերուն վրայ և անոնցմէ մաս մը հնազանդեցուց իրեն :

Նիւքար հայերը կը չարչարէր . ծանր տուրքեր կ'ուզէր , հայերուն արտերն ու պտուղները կը փճացնէր :

Նիւքար իշխան ճակատեմ գամուած Արմաւիրի առօտակին վրայ

Արամ ուզեց հայերը աղատել Նիւքարի ձեռքէն : Զինուորներ պատրաստեց , քաջ և ուժեղ աղեղնաւոր (նետ նետող) երիտասարդներ ժողովեց և առանց իմացնելու՝ յանկարծ յարձակեցաւ

Մեղանացիներուն վրայ : Դեռ արեւը ծագած չէր , Արամ և Արամի քաջերը յարձակելով կոտորեցին Նիւքարի զինուորները , ասդին անդին փախցուցին և մաս մըն ալ գերի բռնեցին :

Արամ գերի բռնեց նաև Նիւքարը և ղրկեց Արմաւիր քաղաքը : հրամայեց որ անոր աշտարակին ծայրին գամեն Նիւքարը՝ ճակատէն , որ ամէն անցորդ , եկող ու գացող տեսնայ թէ Արամը ինչպէս վրէժ կը լուծէ իր հայրենիքը կոխտուղներէն : Այս յաղթութենէն ետքը Արամ իրեն հպատակեցուց Սեղացոյց երկիրը :

Հայաստանի հարաւային կողմն ալ ուրիշ իշխան մը Կորդուաց լեռներէն անցեր էր և երկիրը ոտնակոխ կ'ընէր , ծանր տուրքեր կ'առնէր , այդ իշխանին անունն էր Բարշամ :

Արամ իր քաջերով յարձակեցաւ նաև անոր վրայ . թշնամիներէն շատերը սուրով սպաննուեցան , շատերն ալ փախան : Բարշամն ալ սպաննուեցաւ :

Ասորեստանցիները , որոնք Բարշամի ազգէն էին և անոր հպատակ էին , չհաւատացին որ Բարշամի պէս քաջ և ուժեղ մարդ մը կրնայ մեռնիլ , և շատ դար աստուծոյ տեղ դնելով կր պաշտէին :

Արամ ասորեստանցիներու երկրին մէկ մասն ալ հպատակեցուց իրեն :

Հարցումուն . — Ո՞վ էր Արամ և ինչպէս մէկն էր . — Մեղացոց իշխանը ինչ ըրաւ Հայերուն . — Արամ ինչ ըրաւ Նիւքարին . — Ո՞վ էր Բարշամ . — Արամ ինչ ըրաւ անոր . — Ասորեստանցիները ինչու կը պաշտէին Բարշամը :

Բարոյակոն քելտորուքին. — Ուսուցիչը կրնայ Արամի կեանքէն ու գործերէն այն դասը հանել թէ՛ ինքնապաշտպանութիւնը ինչպէս անհրաժեշտ պարտականութիւն է մարդու համար, նոյնպէս արդար վրէժխնդրութիւնը պէտք է չարերը պատժելու և տկարները բռնաւորներու ձեռքէն ազատելու համար:

Է. ԴԱՍ

ԱՐԱՄ ԵՒ ՊԱՅԱՊԻՍ

Արամ քաջ նահապետը իր երկու թշնամիները ոչնչացնելէն ետքը, իր միւս թշնամիին վրայ խորհեցաւ:

Այդ միւս թշնամին Պայապիս իշխանն էր, որ Հայաստանի արեւմտեան կողմը կը գտնուէր: Այս հսկան շատ զօրաւոր էր և մեծ ոյժ ունէր: Ուստի մեծ պատրաստութիւններ տեսնելով յարձակեցաւ Պայապիսի վրայ:

Կռիւին մէջ հսկաները հսկաներու դէմ ելան: Պայապիսի զինուորները յաղթուեցան, սկսան ցիր ու ցան ըլլալ, ամէն կողմ փախչիլ, մեծ մաս մըն ալ ջարդուեցաւ Արամի քաջերէն: Այն ժամանակ Պայապիս միս մինակը փախաւ պատերազմի դաշտէն, գնաց հեռու երկիր և ա՛լ անունը չլուեցաւ:

Պայապիսի երկիրը Արամ միացուց իր երկիրին և անոր վրայ կառավարիչ մը դրաւ Մշակ անունով մէկը, որ իր ազգականներէն մէկն էր:

Հրամայեց որ այդ կողմի բնակիչները հայերէն սորվին և հայերէն խօսին:

Սակայն այդտեղի մարդերը շատ դժուար կը սորվէին հայերէնը:

Մշակ այդ երկրին մէջ քաղաք մը շինեց և իր անունով Մշակ կոչեց, բայց տեղացիները չկրնալով այդ անունը հնչել, Մաժակ կ'ըսէին: Յետոյ այդ քաղաքը կոչուեցաւ Կեսարիա, հիմակ Թուրքերը Գալսերի կ'ըսեն:

Մաժակ կամ Կեսարիա

Արամ ուրիշ քաջութիւններ ալ ըրաւ և իր երկիրը կառավարեց խաղաղ կերպով:

Թագաւոր մը կար Հայաստանի հարաւային կողմը. անոր անունը Նինոս էր. Բէլի սերունդէն

էր. նա չինեց նիւնուէ անունով քաղաք մը և փառաւոր պալատի մը մէջ կը բնակէր :

Նինոս իմանալով որ Հայկը սպաննած է իր մեծ պապը՝ Բէլը, կ'ուզէր յարձակիլ Հայոց վրայ և վէժ լուծել. Բայց Արամի քաջութիւնները լսելով վախշաւ : Ուստի մարդ զրկեց Արամի մօտ և յայտնեց թէ ինքը բարեկամն է Արամին :

Անոր իրաւունք տուաւ կրելու մարգարիտէ վարսակալ (մազերուն շուրջը կապուող գլխու զարդ) և կոշուելու իրմէ ետքը՝ աշխարհիս երկրորդը : •

Հաղցարան. — Ո՞վ էր Պայապիս. — Արամ ինչ քաւ անոր զինուորները. — Պայապիս ո՞ր փախաւ. — Մէջտեղ ելա՞ւ. — Պայապիսի երկրին վրայ ո՞վ իշխան դրուեցաւ. — Մշակ ինչ մը շինեց. — Մաժաղը ինչ կը կոչուի հիմակ. — Նինոսը ո՞վ էր. — Ինչ կ'ուզէր ընել. — Արամին ինչ իրաւունք տուաւ :

Բարոյակաճ բեկադուրի. Գ. — Կրկնել նախորդ գլխի բարոյական թելադրութիւնը, քիչ մը աւելի լայն կերպով. ճիշտ ալ Նինոսի կեղծաւորութիւնը, Արամի անվերջորութիւնը և մեծանշանութիւնը. երբ մարդ քալ է, անկեղծ ու վեհանձն, իր թշնամիներն իսկ կը խոնարհին ու կը խոտոտվան անոր առաքինութիւնները :

Ը. ԴԱՍ

ԱՐԱ ԳԵՂԵՅՅԻԿ ԵՒ ՇԱՄԻՐԱՄ

Արամ նահապետի քաջութեան անունը այնքան մեծ էր, որ անոր մահէն ետքը Նինուէի

Թագաւորը Նինոս, չհամարձակեցաւ Հայաստանի վրայ յարձակիլ, բարեկամ եղաւ նաև Արամի որդիին Արայի հետ :

Արա շատ գեղեցիկ էր. մարդ չկար որ անոր վրայ չհիանար :

Արայի գեղեցկութեան համբաւը հասաւ Նինուէ : Նինոսի կինը Շամիրամ Թագուհին ալ շատ գեղեցիկ էր. երկար էին անոր ոսկեթել մազերը, աչքերը խոշոր ու սիրուն էին, այտերը կարմիր մէկ մէկ խնձոր, բերանը փոքր, շրթունքը՝ վարդի թեր :

Նինուէի բնակիչները իրենց Թագուհիին գեղեցկութիւնովը կը պարծենային : Բայց Շամիրամ երբ իմացաւ Արայի գեղեցկութիւնը, սկսաւ միշտ անոր վրայ մտածել. Արայի կարօտէն կը մաչէր, բայց յայտնի չէր ընել, որովհետեւ իր ախուսինը դեռ ողջ էր :

Բայց երբ Նինոս մեռաւ, սկսաւ Շամիրամ կառավարել իր երկիրը, քանի որ զաւակները դեռ մանկահասակ էին : Շամիրամ Թանկագին ընծաներով մարդ զրկեց Արային և ըսաւ.

— Արա՛, ինձի ամուսին եղիր և ես կ'ըլլամ քեզի կին : Քեզի կուտամ Նինոսի ընդարձակ երկիրները. քեզի կը հնազանդին աշխարհի բոլոր Թագաւորներն ու իշխանները : Մենք երկուքս կը փայլինք գահին վրայ երկու աստղերու պէս : Շուտով եկուր ինձի, ո՞վ իմ աննմանս :

Այսպէս կ'աղաչէր Շամիրամ: Իսկ Արան որ իր բոլոր հոգիով ու սիրտով կապուած էր իր Նուարդ անուն կնոջը, արհամարհեց Շամիրամի խնդիրքը և մերժեց անոր հրաւերը:

Շամիրամի զրկած մարդերը ետ դարձան և զմայլելով նկարագրեցին Արայի աննման գեղեց-

Արայի դիակը Շամիրամի առջեւ

կութիւնը: Շամիրամ ուրիշ մարդեր և ընծաներ չէր, բայց չկրցաւ Արայի սիրտը գրաւել:

Այն ժամանակ որոշեց բռնի ստիպել Արան որ ընդունի իրեն առաջարկը: Հաւաքեց իր բազմաթիւ և բազմալեզու զինուորները ու յարձակեցաւ Արայի երկիրը: Արա անոր դէմ ելաւ իր քիչ մարդերով:

Շամիրամին նպատակը Արան սպաննել չէր:

ուստի նա իր զինուորներուն պատուիրեց որ Արան չսպաննեն, ողջ իրեն բերեն:

Կռուի՞ տաք ժամանակը Շամիրամի զինուորները չկրցան Արան ճանչնալ անոր քաջերուն մէջէն և պատահամբ սպաննեցին զայն: Շամիրամ սկսաւ լալ և կոծել: Մարդեր չկային որ մեռելներուն մէջէն Արայի դիակը փնտռեն, գտնեն ու իրեն բերեն: Գտան և բերին:

Շամիրամ սկսաւ սուգ և ողբ ընել, մազերը կը փետէր և կ'ողբար իր սիրելիին մահը: Եւ կ'ըսէր թէ անկարելի է որ այսպիսի գեղեցիկ ու քաջ մէկը մեռնի:

— Տարէ՛ք, զինուորներ, տարէ՛ք այս դիակը իմ պալատի տանիքը: Պաշտօնէ՛ք, խնդրե՛ք Առնիշտապատեալներուն, որ գան լիզեն Արայի վէրքերն ու կենդանացնեն զայն: Այսպէս կը պատուիրէր Շամիրամ:

Երբ Արայի մարդիկն իմացան որ իրենց նահապետը սպաննուել է և դիակը թշնամիին ձեռքը կը գտնուի, շտեմնուած անպատուութիւն համարեցին և սկսան պատրաստուիլ Շամիրամի վրայ յարձակելու համար, որ Արայի մահուան վրէժը հանեն և դիակը խլեն:

Շամիրամ անոնց առջեւ ելաւ և ըսաւ.

— Հրամայեցի իմ աստուածներուն որ Արայի վէրքերը լիզեն և զայն կենդանացնեն:

Մեր հեթանոս պապերը, Շամիրամի հետ,

կր հաւատային թէ Առիւշ աստուածները, որ շինի մարմինով և մարդու կերպարանքով էին, քաջ մեռելները լ զելով կր կենդանաց են: Ասոր համար համոզուեցան և ահա երկու երեք օր ետքը իմացան որ Արա ողջացել է:

Արա մինչեւ իր մահը բռնի ստիպուեցաւ մնալ Շամիրամի պալատը:

Հարգարան. — Արամի որդին ո՞վ էր. — Արա ինչո՞վ նշանաւոր էր. — Շամիրամ ո՞վ էր. — Երբ նկատ մեռաւ Շամիրամ ի՞նչ ըրաւ: — Արա ինչո՞ւ չընդունեց Շամիրամի առաջարկը. — Շամիրամ որո՞ւ վրայ յարձակեցաւ. — Պատերազմէն առաջ ի՞նչ պատուիրեց իր զինուորներուն. — Արա ի՞նչ եղաւ. — Շամիրամ ի՞նչ հրամայեց. — Աւելցնե՞րը ի՞նչպիսի աստուածներ էին և ի՞նչ կ'ընէին. — Հայերը ինչո՞ւ բարկացան. — Արա ողջնացա՞ւ:

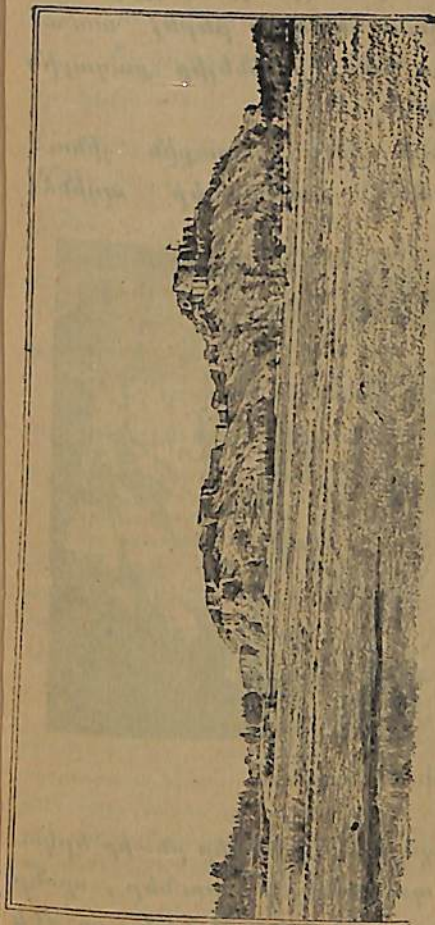
Բարոյակամ քաղաքապետի — Յաւանքը Արամի ժառանգութեան, հաւատարմութիւնը իր կնոջ՝ Նաւարդի հանդէպ, Շամիրամի վաւաչոտութեան շարքնաւորութիւնը, Առաքելի ու բարի մարդերը աստուածներուն ալ սիրելի կ'ըլլան. անոնք մեռնելէն ետքն ալ կ'ապրին, ինչպէս Արա:

Թ. Դ Ա Ս

ՇԱՄԻՐԱՄԻ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շամիրամ պատերազմէն ետք սկսաւ պտտիլ Հայաստանի լեռներուն և հովիտներուն վրայ, ծաղկաւէտ դաշտերու մէջ. Նա կը հիանար երկրին գեղեցկութեան վրայ: Օգը մաքուր, աղբիւրները առատ և յստակ, գետերը քաղցրաձայն ու մաքուր:

Խորհեցաւ քաղաք մը շինել և ամարանոց պալատներ կանգնել: Ահառ ատեն սրանչելի օդա-

Վանի բերդի բաղնիքը

փոխութեան տեղ մը կ'ըլլար, իսկ ձմեռը կը մոտձէր անցընել Նինուէի մէջ, որ Հայաստանէն հարաւ գտնուելուն համար աւելի տաք կ'ընէր:

Նա շատ տեղեր պտտեցաւ և ամէնէն աւելի հաւանեցաւ Ադի կամ Բլուքնունեաց ծո. վին եղբւրքը գտնուած բլուրներուն: Ան մի՞ծապէս հրամայեց իր բոլոր երկիրներէն բերել տասներկու

հազար կարող և ընտիր գործաւորներ:

Երբ հաւաքուեցան, նախ հրաման ըրաւ չորի

ճամբաներ շինել, տեղ տեղ ժայռին մէջ կը փորէին, քարերով կը հիւսէին և ջրուղիներ կը շինէին:

Այդ ճամբայով շատ հեռուէն բերել տուաւ առատ ջուր, և սկսաւ ջրել իր շինելիք քաղաքին դաշտերն ու այգիները:

Այնուհետեւ սկսաւ բուն քաղաքին շինութիւնը: Շինեցին ամուր պարիսպներ պղինձէ

Վանի քաղաքը

դուռներով, իսկ քաղաքին մէջ ընտիր ընտիր երկու կամ երեք յարկով պալատներ, տուններ, որոնք զանազան գոյնով ներկուած էին: Այնպէս որ մէկ թաղը միւսէն կը զատուէր լայն լայն փողոցներով և գոյներով:

Տնկեցին պարտէզներ, ծաղկանոցներ, պտուղատու ծառեր, այգիներ:

Բայց այս բոլոր շինութիւններուն մէջ ամէնէն փառաւորը քաղաքին ծայրը շինել տուածն էր: Քաղաքին հարաւային ծայրը բարձր ժայռ մը կար. անոր գագաթը պարիսպներ շինել տուաւ և բերդ մը կանգնեց. իսկ մէջը, ապառաժին մէջ, փորել տուաւ և շինեց սենեակներ, դահլիճներ, գանձատուններ, մառաններ:

Ժայռին դուրսի երեսն ալ ողորկել, շտկել տալով վրան զարմանալի գիրերով իր ըրածները գրել տուաւ:

Այս փառաւոր քաղաքը իրեն անունով կոչուեցաւ Շամիրամակերս, բայց ժողովուրդը վերջը այդ անունը փոխելով «Վան» կոչել սկսաւ:

Հարցարան. — Շամիրամ հանեցա՞ւ Հայոց երկրին. — Ինչո՞ւ. — Ինչ շինել ուզեց. — Ո՞ր ծովին մօտ. — Առաջ ի՞նչ շինել տուաւ. — Յետոյ ի՞նչ. — Ամէնէն նշանաւոր շէնքը քաղաքին ո՞ր կողմը կը գտնուի. — Քաղաքը ի՞նչ կոչուեցաւ և որո՞ւ անունով. — Հիմազ ի՞նչ անուն կուտան:

Բարոյակոն քելուրուքիւն. — Զգացնել թէ Շամիրամ լաւ բան մը քաղ ինքզինքը շինարարութեան տալով, բայց բանաւորները բռնի աշխատեցնելը մեծագոյն չարիքն էր: Անոնք օրական հացը հազիւ կը ճարեն, երբ յաճախ կ'ստիպեն որ բռնի ու ճիւղաւորին: Շատ անգամ մէկ կամ մէկ քանի հոգիի վայելքին ու քանահաճոյքին համար ամբողջ ժողովուրդներ տառապած են:

Ժ. ԴԱՍ

ՇԱՄԻՐԱՄԻ ՈՒԼՈՒՆՔԸ

Շամիրամ թագուհին ամէն ամառ կ'անցրէր իր շինած քաղաքի մէջ. Հայաստանի մէջ կ'ապրէր և կը զուարճանար իսկ ձմեռը կ'երթար Նինուէ :

Իր բոլոր օրերը կ'անցրէր ուրախութիւններով, խնջոյք երով՝ բարեկամներուն ու սիրելիներուն հետ : Նինուսի թողուցած գանձերը, հարստութիւնները կը վատէր : Բնաւ հոգ չէր տաներ իր որդիներուն վրայ :

Անոր որդիները երբ իրենց մօր նրեան տուին իր չար վարմունքը, այն ժամանակ Շամիրամ սպաննել տուաւ զանոնք, բացի ամէնէն պշտիկ տղէն : Անկէ ետք աւելի ինքզինքը տուաւ զուարճութիւններու :

Կը պատմեն թէ՛ օր մը Շամիրամ դուրս ելած էր ծովին եզերքը զբօսնելու համար. տեսաւ խումբ մը մանուկներ որոնք կը զննէին աւազի մէջէն գտնուած ուլունք մը :

Թագուհին իսկոյն հասկըցաւ ուլունքին զօրութիւնը, առաւ մանուկներու ձեռքէն և փոխարէնը պարգեւներ տուաւ անոնց :

Ուլունքը այնպիսի ոյժ մը ունէր որ Շամիր-

րամ ուզած մարդը իրեն առջի բերել կուտար, ուզածը կը կորսնցնէր, կը հալածեցնէր : Այսարհը անոր ձեռքը խաղալիք դարձաւ :

Շամիրամի Բար Գնեցը

Շամիրամի կրտսեր որդին մեծցած էր. ուղեց իր մօրը ձեռքէն ազատուիլ և ազատել այսարհը : Անոր միացան ազատասէր մարդեր և զինուորներ :

Այդ զինուորները յարձակեցան Շամիրամի վրայ :
 Շամիրամ պատերազմի գնաց իր որդիին
 դէմ, բայց յաղթուելով փախաւ դէպի վան :
 Յաղթող զինուորներէն մէկ քանի հոգի վա-
 զելով հասան անոր ետեւէն, և անոր ձեռքէն
 խլեցին ուլունքը, վազեցին աւելի առաջ որ ու-
 լունքը վանայ ծովը ձգեն :

Յոգնած վիճակի մէջ Շամիրամ քակեց իր եր-
 կար մազերը, ոլորեց, ծայրը քար մը դրաւ և
 սկսաւ դարձնել նետելու համար մարդոց ետեւէն :

Բայց բարկութենէն այնչափ արագ և ուժով
 կը դարձնէր, որ մազերը փեթթուեցան, քարը
 թռաւ և հեռուն ինկաւ, իսկ Շամիրամ յուսա-
 հատութենէն տեղնուտեղը քար կտրեցաւ : Ձին-
 ւորները փախցուցին ուլունքը և տարին վանայ
 ծովը նետեցին :

Հարցարան. — Շամիրամ ինչպէս կ'անցընէր իր կեանքը,
 զոր. — իր տղաքներն ինչ ըրաւ. — Երգեցերք պտտած ատեն ինչ
 տեսաւ. — Ուլունքն ինչ զօրութիւն ունէր. — Կրտսեր տղան ինչո՞ւ
 պատերազմի ելաւ. — Ուլունքը ինչ ըրին. — Շամիրամ կեցած տեղը
 ինչ դարձաւ :

Խառոյստի թելադրութիւն. — Հարկ է շեշտել Շամիրամի
 ծնողական պարտականութեան թերացումը, նա ոչքաղաքի եղաւ
 մղուելով իր պանաթիքութենէն ու զեղխութենէն : Նայնիսկ իր հա-
 ռազատէն պատժուեցաւ սակայն :

ԺԱ. ԴԱՍ

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ

Արա գեղեցիկ երբ մեռաւ, իր նուարդ կնոջ-
 մէն տղայ մը ունէր, որ տասներկու տարեկան
 էր, Կադմոս անունով :

Շամիրամ Արայի մեռնելէն ետքը, անոր
 տասներկու տարեկան տղուն անունը դրաւ Արա,
 Արա գեղեցիկը շատ սիրած ըլլալուն համար : Հա-
 յաստանի իշխանութիւնն ալ յանձնեց փոքրիկ
 Արային :

Փոքրիկ Արան մեծցաւ, ամուսնացաւ և զաւակ
 մը ունեցաւ, անոր անունը գրին Անուշաւան :
 Երբ փոքրիկ Արան կամ Կադմոս ալ Շամիրամի
 հետ մէկտեղ պատերազմած ժամանակ սպաննուե-
 ցաւ, անոր յաջորդեց Անուշաւան :

Արամ քաջ էր, Արա գեղեցիկ էր, իսկ Անու-
 շաւան՝ խելացի, իմաստուն : Անիկա շատ շնորհալի
 էր և անուշեղուն : Նա կը կոչուէր Սօս, որովհե-
 տեւ պզտիկ եղած ատեն նուիրուած էր սօսի
 ծառերու անտառին :

Մեր պապերը կը պաշտէին սօսի (գաւազ)
 ծառը, և ուրիշ մէկ քանի ծառեր, որովհետեւ կը
 տեսնէին որ ծառերը ինքնիրեն կ'աճին կը մեծ-
 նան. կը կարծէին թէ անոնց մէջ հոգի կայ,

ինչպէս որ մարդուն մէջ հոգի կենալով կը մեծ-
նար :

Անուշաւան սօսիներուն կը նուիրուի

Ամէնէն աւելի կը պաշտէին սօսին և ինք-
զինքնին անոնց կը նուիրէին, որովհետեւ կը կար-
ծէին թէ անոր տերեւներուն խշրոտցները իրենց
մեռնող հայրերուն հոգիներուն ձայնն է : Անոր
տերեւներուն սօսափիւնէն կամ ձայներէն գուշա-
կութիւններ կ'ընէին մեր պապերը :

Անուշաւան Շամիրամի և իրեն հօրը Արայի
մեռնելէն ետք նինուէ տարուեցաւ, առաջ իբրեւ
գերի, բայց իր խելացութիւնովը և բարեկամնե-

րու օգնութեամբ իրաւունք ստացաւ իր հայրենի
երկիրը կառավարելու, պայմանաւ որ տուրք վճարէ
Ասորեստանցիներուն :

Այսպէս առաջին անգամ Հայաստանը հար-
կատու եղաւ Ասորեստանցիներուն :

Հաւրցարան — Արա Գեղեցիկ որդի ունէ՞ր. — Շամիրամ ինչ
դրաւ անոր անունը. — Փոքրիկ Արան տղայ ունէ՞ր, ինչ անունով. —
Անուշաւան ինչ՞ե՞ Սօս կը կոչուէր. — Մեր պապերը ինչ ըսելով
ծառերը կը պաշտէին. — Սօսիներու տերեւներու ձայներէն ինչ
կ'ընէին. — Անուշաւան ո՞ր տարուեցաւ. — Ինչպէս իշխան ըլլաւ
իրաւունք վաստկեցաւ. — Հայաստան ինչ եղաւ Ասորեստան-
ցիներուն :

Ռաբոյսկան քաղաքուրիւն. — Պէտք է աշակերտներու
միտքերը պատրաստել այն բանին որ հին մարդիկ աւելի միամիտ,
աւելի տգէտ էին քան հիմակուան մարդերը, բայց անոնք յան-
գաւոր չեն, իրենց ժամանակն էր այդպէս : 1000 տարի ետքը ե-
կողները մեզի չպիտի հաւնին : Պէտք է ցուցնել նաև Հաւրուն
բնապաշտական կրօնքին վե՛րութիւնը, Հայերը գէթ չեն պաշտան
սօսին ու սխտորը, այլ հսկայ սօսիներ, դարաւոր ծառեր :

ԺԲ. Դ Ա Ս

Պ Ա Ր Ո Յ Ր

Անուշաւանէն ետք Հայաստանի նահապետ-
ները որդիէ որդի կառավարեցին իրենց երկիրը,
և նինուէի թագաւորներուն տուրք տուին : Ասո-
րեստանի թագաւորները իրենց շտայլութեամբ,

չարութեամբ և զեղխութիւններով իրենց երկիրը աղքատացուցին :

Ասորեստանի արեւելեան կողմը երկիր մը կար , ուր կը բնակէին Մարերը կամ մեղացիները : Մեղացի Նիքարի երկիրն էր ատ :

Այդ երկիրն թագաւորն էր Կիաքսար : Նա իր զինուորները կանոնաւորեց : Իր խորամանկութեամբ և խելացութեամբ բարեկամ եղաւ իրեն մօտ գտնուող իշխաններուն հետ :

Բարեկամ եղաւ նաև Հայոց նահապետին հետ : Հայոց նահապետն էր այդ ժամանակ Պարոյր իշխանը , որ շատ խելացի և քաջ մէկն էր :

Կիաքսար և Պարոյր , Բաբելոնի իշխանին հետ , յարձակեցան Նինուէ քաղաքին վրայ , քաղաքը պաշարեցին և գրաւեցին :

Պարոյր Կիաքսարի հետ մէկտեղ կռուած ըլլալուն համար թագաւորական թագ ընդունեց Կիաքսարէն և Հայոց առաջին թագաւորը եղաւ :

Հաւցարամ . — Անուշաւանէն ետք հայ նահապետները Ասորեստանի ինչ կռտային . — Մինչեւ ո՞ր նահապետը տուրք տուին . — Պարոյր որով հետ բարեկամացաւ . — Կիաքսար ո՞ր ցեղին թագաւորն էր . — Կիաքսար և Պարոյր ինչ ըրին Նինուէն . — Պարոյր ինչ պարգեւ ընդունեց Կիաքսարէն :

Ռարոյսյական քելովորութիւն . — Շեշտել ամէնէն աւելի Նինուէի թագաւորներու շուայութիւնն ու զեղխութիւնը , որ պատճառ եղաւ երկիրն աղքատութեան և իշխանութեան անկումին : Ձաշխատող , ծոյլ մարդերն ու ազգերը ուշ կամ կանուխ կ'իյնան , կը կորսնցնեն իրենց ունեցածը և ուրիշներուն գերի կամ ծառայ կ'ըլլան :

ԺԳ. ԴԱՍ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՐՈՒԱՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱԺԴԱՀԱԿ

Պարոյրէն ետք իններորդ թագաւորն էր Երուանդի որդի Տիգրանը : Սա մեր թագաւորներուն ամէնէն զօրաւորը , ամէնէն իմաստունը և քաջն էր :

Մեր պապերն ու գուսանները այսպէս կը նկարագրէին Տիգրանը :

Անոր մազերը չէկ էին և գանգուր , երեսը զուարթ , սպիտակ ու կարմիր , աչքերը քաղցրաժըպիտ , կաղմուածքը ուժեղ , թիկունքը լայն , ազդրները լեցունկեկ , ոտները գեղեցիկ , իսկ ինքը պարկեշտ էր և չափաւոր՝ ամէն բանի մէջ , թէ կերուխումի մէջ և թէ զուարճութիւններու մէջ : Նա ամէնքին վրայ հաւասար աչքով կը նայէր , արդար էր և գթած :

Տիգրան լաւ բարեկամ էր նաև Պարսից Կիւրոս իշխանին հետ :

Մարաց Առդահակ թագաւորը կասկածանքով կը նայէր Տիգրանի և Կիւրոսի բարեկամութեան վրայ : Նա միշտ կը մտածէր թէ չըլլայ որ Տիգրանն ու Կիւրոսը միասին իր վրայ յարձակին :

Առդահակ իմացեր էր որ Տիգրան իր զօրքը կարգաւորած է . ձիաւոր կամ հեծեալ զինուոր-

ները զստ, հետեւակները, աղեղնաւորները զստ, սուսերաւորները, վահանակիրները, զրահակիրները բազմացուցեր է:

Աժդահակ անոր այս ոյժէն կը սոսկար: Իւամէն ժամանակ կը խորհէր կիրոսի և Տիգրանի բարեկամութիւնը քակել ու մեծ մտատանջու թեան մէջ էր:

Աժդահակի երազը

Դիշեր մը սոսկալի երազ մը տեսաւ, տեղէն վեր թռաւ ու կէս գիշերին իր մօտ հրաւիրեց խորհրդականները: Անոնք հաւաքուեցան. տեսան որ թագաւորը տրտում տխուր կը մտածէ:

Հարց ւցին թէ ի՞նչ է պատահեր. պատասխան չտուաւ. բայց վերջապէս ցաւած սրտով սկսաւ պատմել.

«Այ՛օր երազիս մէջ իբրև թէ անծանօթ երկիր մը կը գտնուէի. ինծի ըսին թէ այդ երկիրը Հայաստանն է: Բա՛րձր լեռան մը քով կը գըտնուէի:

Այդ լեռան գագաթին վրայ նստած էր բարձ. բահասակ և գեղեցիկ կին մը, որ ծիրանի հագած էր՝ երկնային քօլն երեսին վրայ:

Եւ երբ հիացած կը նայէի, տեսայ որ կինը ծնաւ երեք կատարեալ դիւցազններ (քաջեր): Անոնցմէ առաջինը առիւծի մը վրայ հեծաւ ու թռաւ դէպի արեւմուտք, երկրորդը ինձի մը վրայ նստաւ և դիմեց դէպի հիւսիս, իսկ երրորդը ահագին վիշապ մը սանձեց և յարձակեցաւ իմ տէրութեան վրայ:

Յանկարծ երազս խառնուեցաւ. մէյ մ'ալ ինքզինքս գտայ իմ պալատի տանիքին վրայ, որ զարդարուած էր: Հոն կանգնուած էին մեր աստուածները, իսկ ես ձեզի հետ զոհ կը մատուցանէի և խունկ կը ծխէի:

Մէկ մ'ալ վեր նայեցայ. տեսայ որ վիշապին վրայ նստողը, արծիւի նման թռելեր առած, դէպի ինձ կը թռչի և կ'ուղէ աստուածներս կործանել: Աստուածներուն և անոր միջև նետուեցայ, հարուածը ես ընդունեցի. սկսանք կռուիլ: Արիւնը

սկսաւ վազել և տանիքը ծածկուեցաւ իմ արիւնով :

Այս սոսկալի վիճակին մէջ արթնցայ և տեսայ որ սաստիկ քրտնած եմ : Ձեզ կանչել տուի որ ինծի խորհուրդ տար :

Այսպէս պատմեց Աժդահակ և սպասեց որ խորհրդականները իրենց կարծիքները ըսեն : Գալ դասին կը տեսնենք թէ ինչ խորհուրդ ըրին :

Հարցումս. — Ո՞վ էր Տիգրան, ինչպէս մարդ էր. — Ինչ բարեկարգութիւններ ըրաւ. — Որո՞ւ բարեկամ էր. — Ով էր Աժդահակ. — Ինչո՞ւ կը վախար Տիգրանէն. — Երազին մէջ ո՞ր երկիւթը կը գտնուէր Աժդահակ. — Կի՞նը քանի՞ տղայ ծնաւ. — Առաջին աղան ինչի՞ վրայ նստեցաւ և ո՞ւր գնաց. — Երկրորդը. — Երրորդը. — Աժդահակ իր տանիքին վրայ ինչ կ'ընէր. — Ո՞վ յաղթուեցաւ. —

Բարոյական քննադատութիւն. — Ուսուցիչը կրնայ ծանոթանալ Տիգրանի առաքինական յատկութիւններէն արդարաւորութեան, բարութեան, նախերկիւզ քաջութեան վրայ ևն. : Գետք է շեշտել նաև Տիգրանի բարեկամութիւնը, որ մտերմական էր Կիւրոսի հետ : ձմարիտ բարեկամներ անոնք են որ անխաբդախ ու անձնուէր են. Տիգրան անդուգական բարեկամ մըն էր Կիւրոսի :

ԺԴ. ԴԱՍ

ԱժԴԱՀԱԿ ԵՒ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

Աժդահակ և իր խորհրդականները մտածեցին և որոշեցին Տիգրանը խարդախութիւնով սպաննել կամ թունաւորել :

Աժդահակ նամակ մը գրեց Տիգրանին. նամակին մէջ գրուած էր. «Սիրելի եղբայրութիւնդ գիտէ որ աստուածները օգտակար բան մը սորվեցուցած են մեզի. այն է՝ սիրելիներու և իմաստուն բարեկամներու թիւը շատցնելը : Տեսնելով որ եթէ բարեկամանանք մեծ օգուտներ պիտի ձեռք բերենք, կը խնդրեմ որ չգու ինձ կնութեան տաս Հայոց օրիորդը, քու քոյրդ՝ Տիգրանուհին, եթէ անոր բարիքը կ'ուզես, նա իմ մօտ պիտի ըլլայ թագուհիներու թագուհի : Ողջ եղիր, մեր թագակիր և սիրելի եղբայր» :

Տիգրան այս նամակը ստանալով բան մը չի կասկածիր և իր քոյրը կը շրկէ Մարաստան : Աժդահակ Տիգրանուհին սիրով կ'ընդունի և Տիկիններու Տիկին կը նշանակէ, ոչ թէ որովհետեւ միտքը չար էր, այլ որովհետեւ Տիգրանուհի շատ գեղեցիկ էր : Անկէ ետք բան մը չէր ըներ լառանց անոր խորհուրդին :

Օր մը Աժդահակ Տիգրանուհին իր քով հրաւիրելով ըսաւ.

— Դուք չես գիտեր թէ որչափ նախանձոտ է Տիգրանի կինը Ջարուհին. նա աչք տնկած է քու տիկնանց տիկնութեանդ վրայ և մեր գէմ կը գըրգըռէ Տիգրանը, որպէս զի Տիգրան Մարերու թագաւոր ըլլայ և ինքն ալ թագուհի : Ի՞նչ պիտի ըլլայ ասոր վերջը : Հնար մը գտիր այս խայտառակութեան վերջ մը գտնելու համար :

Աժգահակ Տիգրանուհին է'րնդունի

Տիգրանուհի շուտով հասկցաւ Աժգահակի միաբնակ Նա միամիտ ձեւագաւ. սիրոյ խօսքերով հաւատացուց Աժգահակը իր թէ ինքն ալ այդ լուրէն վշտացած է և իբր թէ միջոցներ կը մտածէ եղբորը և Զարուհիին թակարդէն ազատելու համար:

Բայց գաղտնի կերպով, մտերիմ մարդերու ձեռքով իմացուց Տիգրանին՝ Աժգահակի չար դիտաւորութիւնը:

Հարցաւորան.— Աժգահակ և իր խորհրդականները ինչ խօսքսեցան.— Աժգահակ ինչ նամակ գրեց Տիգրանի.— Տիգրանուհին ինչպէս ընդունեց.— Օր մը ինչ ըսաւ Տիգրանուհին.— Տիգրանուհի հասկցաւ անոր չար միտքը. ինչ ըսաւ:

Բարոյական քննադատութիւն. — Բեղուն նիւթ մըն է այս, բարոյական քննադատութեան տեսակետով. կարելի է վեր առնել Տիգրանուհիի եղբոր քննադատութիւնն ու արդարաւորութիւնը, ինչպէս և ուշիմութիւնը, նմանապէս Աժգահակի չարամտութիւնը:

ԺԵ. ԴԱՄ

ՏԻԳՐԱՆԻ ԵՒ ԱՅԴԱՆԱԿԻ ԿՈՒՅԻԼ

Աժգահակ մարդ զրկեց Տիգրանին ու ըսաւ.

— Շուտով եկուր զիս տեսնելու մեր երկիրներուն սահմանագլուխի մօտ, շատ կարեւոր ըսելիքներ ունիմ:

Տիգրան իմացաւ Աժգահակի չար նպատակը. անմիջապէս ընտիր գունդեր կազմեց, զինուորներուն զէնք տուաւ և գնաց Մարաց աշխարհին վրայ:

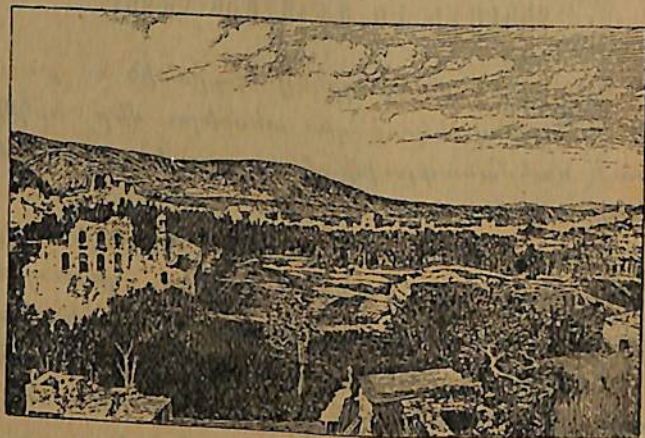
Տիգրան կը խորհէր իր քրոջ Տիգրանուհիի մասին. կը մտածէր թէ ինչպէս ազատէ:

Հնարքով մը իր քոյրը ազատելէ ետք արձակ համարձակ առաջ գնաց, կուռեցաւ Աժգահակի զինուորներուն հետ և յաղթելով անոնց շատերը սպաննեց ու շատերն ալ փախցուց:

Աժգահակն ալ այդ պատերազմին մէջ մեռաւ Տիգրանի նետի հարուածէն: Այսպէս ինկաւ Մարաց տէրութիւնը: Աժգահակի առաջին կինը, Անոյը, և Աժգահակի ցեղէն բազմաթիւ աղջիկներն ալ պատանիներ գերի ինկան Հայոց ձեռքը: Տիգ-

րան իր սիրելի, գեղեցիկ և իմաստուն քոյրը՝ Տիգրանուհին բնակեցուց իր շինած Տիգրանակերտ քաղաքին մէջ։ Իսկ Աժդահակի գերիները բնակեցուց Մասիս լեռան մօտերը։

Աժդահակի ամբողջ երկիրը Տիգրան շնորհեց իր մտերիմ բարեկամ Կիւրոսին, որ Պարսից թաւաւորն էր։

Տիգրանակերտ (Ֆարդին)

Տիգրան հարուստ երկիր մը դարձուց Հայաստանը, մեղր ու կարագով կերակրեց մեծն ու պզտիկը։ անոր օրով հայ ժողովուրդը երջանիկ էր՝ Յետոյ Հայերը միշտ երանի կուտային անոր օրով ապրողներուն և կ'ըսէին։

— Երանի՛ թէ մենք ալ Տիգրանի ժամանակ ծնած ու ապրած ըլլայինք։

Հարցումս. — Աժդահակ ի՞նչ գրեց Տիգրանի. — Տիգրան ի՞նչ ըրաւ. — Յաղթե՞ց. — Իր քոյրը ո՞ւր բնակեցուց. — Մարաստանը որո՞ւ տրուեցաւ. — Հայերը ի՞նչպէս կ'ապրէին Տիգրանի օրով։

Բարոյական քննադատիւն. — Թելադուքեան նիւթ պէտք է ընել Տիգրանի անկեղծութիւնն ու քաջութիւնը, Աժդահակի անբարեխղճութիւնը և պատժուիլը։

ԺԶ. ԴԱՍ

Վ Ա Հ Ա Գ Ն

Այն դարերուն երբ կ'ապրէին Հայկը, Արամը և Տիգրան Երուանդեանը, Հայոց աշխարհի բնակիչները դեռ հեթանոս էին։ Անոնք չէին ճանչնար մէկ Աստուածը, այլ կը պաշտէին բազմաթիւ աստուածներ։

Իրենց գլխին վրայ տարածուած կը տեսնէին ընդարձակ երկնակամարը։ Անիկա կարծես թէ մէկ ծայրէն միւսը գրկած է երկիրը։ Ան ճամբայ կուտայ երբեմն արեւին, երբեմն լուսինին։ անհամար աստղերով կը պսպղայ, մէյ մը կը լուսաւորուի, մէյ մը կը խաւարի։

Ան կը զրկէ անձրեւի օգտակար կաթիլները։ Մեր պապերը այնպէս կ'ընդունէին թէ երկինքը կենդանի էսկ մըն է, հզօր աստուած մըն է և կը պաշտէին զայն։

Մեր պապերուն համար երկիրն ալ կենդանի

էակ մըն էր, որովհետեւ ան իր մէջ կը պահէ սերմերը անեցնելու զօրութիւնը: Կը բանայ անթիւ և հոտաւետ ծաղիկներ, կը սնուցանէ անհամար կենդանիներ: Երկիրը ո՞րքան բարիքներ կուտայ մարդուն:

Հեռաւոր հորիզոնին վրայ երկինքն ու երկիրը իրարու միանալով իրար կը համըուրեն: Ամէն լուսադէմի խաւարը կը կռուի լոյսին հետ, երկինքն ու երկիրը կարծես կը ցնցուին, կը չարչարուին. արիւն կը թափի և կարմիր կը ներկուի երկնային մեծ ծովը:

Կամաց կամաց երթալով կը բոցավառի այն կողմը. կարծես թէ եղէգներ կը վառին արեւելքի կողմը, կարծես ծուխ կը բարձրանայ դէպի վեր և յետոյ կարծես թէ բոցեր կ'ենեն ու կը լուսաւորեն երկինքը:

Եւ ահա յանկարծ այդ հրդեհին մէջէն դուրս կը վազէ զուարթ արեգակը, նոր արթնցած կարմիր երեսներով մանուկի մը պէս: Ո՞րքան կարմիր է անոր դէմքը և կլոր: Խարտեաշ, ոսկեգոյն է նա. գլխի մազերը կը վառին կրակի պէս, իսկ մօրուքը բոցեղէն է:

Մեր հայրերը կը պաշտէին ծագող արեւը, երկինքի և երկրի ծիրանի ծովին զաւակը, որ Վահագն կը կոչուէր: Երբ աղօթէին երեսներն դէպի անոր կողմը, դէպի արեւելք կը դարձնէին:

Անոր համար շատ տեղ փառաւոր մեհեանս

ներ, տաճարներ կանգնած էին, և ամէն տարի, Վանատուր աստուածի տօնին նման, Վահագնի տօնին ալ մեծ հանդէսներ կը կատարէին, ամէն կողմերէ ուխտաւորներ կուգային, կ'երգէին ու կը զուարճանային:

Այդ փառաւոր մեհեաններէն մէկը կը զբոսուէր Հայոց Աշտիշատ քաղաքին մէջ: Երբոր Հայերը քրիստոնեայ եղան, Վահագնի մեհեանին տեղ կանգնեցին Ս. Կարապետի եկեղեցին, և անոր բոլորտիքն ալ շինեցին Ս. Կարապետի վանքը:

Հարցաւան.— Հայկի, Արամի ժամանակ Հայերը քրիստոնեայ էին թէ ոչ.— Մէկ աստուած կը պաշտէին թէ՛ շատ.— Երկինքը իբրեւ ինչ կը նկատէին.— Հապա երկիրը.— Արեւը ինչի՞ կը նմանօրէնէին.— Անունը ինչ դրած էին:

Բարոյական քիլադուրիւն.— Կարելի միջոցներով դգացնել մանուկներուն թէ Հին Հայերու պաշտամունքը շատ աւելի բարձր էր քան շատ մը ուրիշ հին ժողովուրդներունը: Շեշտել արեւի ծագման վրայ հայ վառվառուն երեւակայութեան գիւտերը, մանաւան հասկնալի բառերով:

ԺԷ. Դ Ա Ս

ՎՈՀԱԳՆ ԵՒ ՅԱՐԴՊՈՂ

Սիրելի մանուկներ,

Անցեալ դասին ըսի ձեզի թէ մեր պապերը ամէն տարի մեծ հանդէսով կը տօնէին Վահագնի տօնը: Այդպիսի տօներէն մէկին մէջ Գուսանը իր

քաղցրաձայն նուագարանով կ'երգէր վահագնի
վրայ շինուած սա երգը.

«Երկնէր երկին և երկիր ,

Երկնէր և ծիրանի ծով.

Երկն ի ծովուն ունէր

Ձկարմրիկ եղեգնիկն .

Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր ,

Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր ,

Եւ ի բոցոյն պատանեկիկ վազէր .

Նա հուր հեր ունէր .

Ապա թէ բոց ունէր մօրուսն ,

Եւ աչկունքն էին արեգակունք » (1)

Դուք չէք հասկնար այս երգին լեզուն, որով-
հետեւ հին հայերէնով գրուած է. մեր հին հայ-
րերը և Գուսանները այս լեզուով կը խօսէին և
կ'երգէին . մենք հիմակնոր հայերէնով կը խօսինք :

Երբորվերի կարգերը ելնէր, դուք ալ պիտի
կրնաք հասկնալ այդ հին հայերէնը : Տեսէք հի-
մակ ես պիտի թարգմանեմ և հասկցնեմ թէ
ինչ ըսել կ'ուզէ .

Երկինքը կը տանջուէր (երկունքի մէջ էր) ,
Երկիրը կը տանջուէր .

(1) Այս երգին կտորը դրուած է հոս ոչ թէ աշակերտին
կարդացնելու, այլ ուսուցչին յուշարար մ'ըլլալու համար. ինչպէս
կը տեսնուի ուսուցչիչը այս երգը պիտի կրնայ իբրեւ առիթ նկա-
տել հին և նոր հայերէնի գոյութեան տարբական ծանօթութիւնը
տալու համար սաներուն .

Ծիրանի , կարմրուկ եղեգն ալ կը տանջուէր .
Ծովին մէջի կարմրուկ եղեգն ալ կը տանջուէր .
Եղեգնի խողովակէն ծուխ կ'ելնէր ,
Եղեգնի խողովակէն բոց կ'ելնէր ,

Յարդգողի ճանապարհը

Եւ բոցին մէջէն պատանի մը կը վազէր .

Նա կրակ մազեր ունէր ,

Մօրուքն ալ բոց էր .

Եւ աչքերը մէյմէկ արեգակ էին :

Վահագնը սիրուն պատանի մըն էր , քաջ
աստուած մը : Անոր վրայ մեր հայրերը ուրիշ բա-
նէր ալ կը պատմէին :

Օրինակ՝ օր մը երկինքի մէջ կով աստուած-

ներուն յարդը պակսեցաւ : Այդ կովերը երկինքի ամպերն են , որոնց ստինքներէն կաթի նման անձրեւ կը վազէ :

Երբ յարդը պակսեցաւ , Վահագն գնաց Ասորոց Բարշամ նահապետին մօտ և անոր յարդը գողնալով երկինք փախաւ :

Բայց արագ փախած ատենը ճամբան յարդը թափթփեցաւ . մինչև հիմակ ալ երկնակամարին վրայ կ'երեւի այդ սպիտակ հետքը , որ կը կոչուի Յարդգողի ծանապարհ :

Հայաստանի մէջ մարդեր կային որ կ'ըսէին թէ Վահագնը աստուած չէր . անիկա մարդ էր , Տիգրանի որդին էր , որ իրեն քաջութիւններուն համար իբրեւ աստուած պաշտուեցաւ : Ուրիշ ազգեր ալ Հայերէն առնելով Վահագնը իբրեւ աստուած կը պաշտէին :

Հարցաւրան . — Գուտնը Վահագնին երգը հին հայերէնով կ'երգէր թէ ուր հայերէնով . — Սիրուն է այդ երգը թէ ոչ . — Երգը ինչ կ'ըսէ Վահագնի համար , երիտասարդ կը ներկայացնէ թէ չափահաս . — Անոր մաղբը ինչ են , անոր աչքերը , անոր մօրթը . — Վահագնի մասին ինչ կը պատմէին Հայաստանի մէջ . — Երկինքի կովերը որո՞նք են . — Մըն է Յարդգողի ծանապարհը . — Վահագնի համար մարդ է ըսողներ կային . — Որո՞ւ որդի է կ'ըսէին . — Ինչո՞ւ աստուածացուցեր են զայն :

Բարսյական քերականութիւն . — Զգացնել տւոց թէ մեծ Հայերս մեր հայրերէն սիրուն յիշատակներ ունինք , զորս պէտք է սորվինք ու պահենք : Անցողի կի կարելի է նաև զգացնել թէ հին մարդիկ իրենց աստուածներուն կը վերագրէին մարդկային տկարութիւններ կամ մարդկային նկարագիր :

ԺԸ. Դ Ա Ս

ՀԷՔԵԱԹ ՊԱՏՄՈՂ ԾԵՐՈՒՆԻՆ

Սիրելի Աշակերտներ ,

Գիտէք որ իմ ձեզի բոլոր պատմածները Գուտնին երգած ու պատմածներն են : Բայց այդ բոլոր պատմութիւնները , հէքեաթները կամ առասպելները միայն Գուտնը չէ որ կը պատմէ : Մեր պապերը բերնէ բերան կը սորվէին Գուտնին երգերն ու պատմութիւնները և իրարու կը պատմէին :

Հին ատեն , մեր հայրերուն ժամանակ դպրոց չի կար և ուսուցիչը չէր պատմեր անոր , ինչպէս հիմակ ես կը պատմեմ ձեզի : Բայց հին ժամանակ պապերը (մեծ հայրիկ) կամ տատերը (մեծ մայրիկ) իրենց բոլորտիքը կ'առնէին իրենց փոքրիկները ու անոնց կը պատմէին Գուտնին պատմածները :

Կը յիշե՞ք , ձեր տունները , ձմեռ ժամանակ երբ հաւաքուիք , ձեր մեծ հայրիկը կամ մեծ մայրիկը և կամ ուրիշ մէկը երբեմն աղուոր պատմութիւններ կ'ընեն , սիրուն հէքեաթներ կը պատմեն :

Այդպէս ալ հին ատեն մեր պապերուն տունը , թոնիրին կամ վառարանին առջև , ծերունի պապը կամ տատը իր շուրջը ժողված տունին

փոքրիկները կը պատմէր շատ մը հէքեաթներ, կը պատմէր Հայկին, Արամին ու Արային պատմութիւնը, Աժդահակի ու Տիգրանի կռիւները, Վահագնի յարգ գողնալը և արևուն պէս ծնիլը, կը պատ-

Հեքեաթ պատմող ծերունին

մէր նաև ուրիշ պատմութիւններ, Սենեքերիմ թագաւորին և անոր երկու որդիներուն պատմութիւնը, Մհերին քաջութիւնները և ուրիշ շատ բաներ:

Մինչեւ հիմակ Հայաստանի մէջ ծերուկ պապիկներ ու տատիկներ այդ պատմութիւնները կ'ընեն իրենց փոքրիկներուն: Շատ անգամ թոնիրին քով կը հաւաքուին տունին փոքրիկները, անոնցմէ մէկը կը խնդրէ մեծ հայրիկէն կամ մեծ մայրիկէն որ իրենց պատմէ Սենեքերիմ թագաւորին,

Մհերին պատմութիւնը և կամ ուրիշ պատմութիւն մը:

Մեծ հայրիկը տեսնելով որ բոլոր փոքրիկները անհամբեր, բերանին բաց, գլուխնին երկարած կ'սպասեն, կ'սկսի իր սիրունիկ պատմութիւնը, հատիկ հատիկ կը պատմէ:

Տղաքները ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեն, անոր բերնէն ելած բոլոր բառերը միտքերնին կը պահեն. անոր պատմած քաջերուն նման իրենք ալ կը մտածեն քաջ և բարի ըլլալ: Աղուոր աղուոր դասեր կը հանեն անոր պատմածներէն և միտք կը պահեն:

Հիմակ Հայաստանի մէջ քիչ կան Գուսաններ. բայց անոնց տեղը կը լրացնեն հէքեաթ պատմող ծերունիները:

Ես ալ այդ հէքեաթ պատմող ծերունիներուն պատմածներէն պիտի խօսիմ ձեզի. պիտի տեսնէք թէ ինչքան սիրուն և հետաքրքրական բաներ են:

Հարցաւորում.— Գուսաններէն զատ որո՞նք հէքեաթ կը պատմեն.— Ձեզմէ որո՞նք հէքեաթ լսած են.— Հին ատեն դպրոց կամք, աղաքը մէք պատմութիւն կը սորվէին.— Տղաները հէքեաթ կը սիրէին թէ ոչ.— Հայաստանի մէջ հիմակ շատ Գուսաններ կան.— Անոնց տեղ որո՞նք կը պատմեն այդ պատմութիւնները.— Գուք ալ կը փափաքիք որ պատմեմ ձեզի անոնց պատմած հէքեաթներէն:

Քարոյական քիւպղուրիւն.— Տղաներուն զգացել ու անոնց եզրակացնել տալ թէ հայ պատմութեան գեղեցիկ աւանդութիւնները մեր պապերուն քով են. թէ հայ հէքեաթները ունին շատ սիրուն կողմեր, ուրեմն պէտք է սիրել զանոնք:

ԺԹ. ԴԱՍ

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ասորեստանի մէջ թագաւոր մը կար, անոր անունն էր Սենեքերիմ։ Սենեքերիմ թագաւորն ունէր երկու որդի, Ադրամելէք և Սանասար։

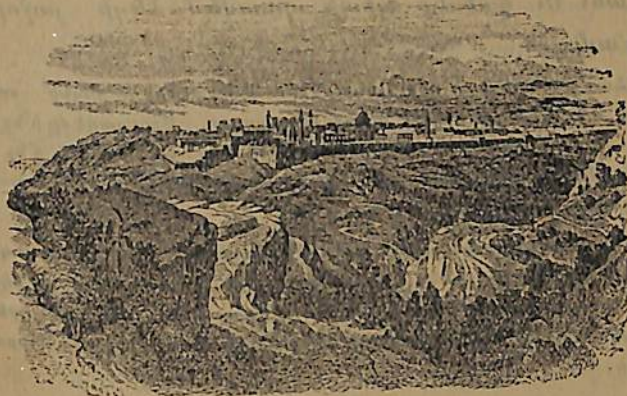
Սենեքերիմ զօրաւոր մարդ մըն էր. կռապաշտ էր ու կը պաշտէր բազմաթիւ աստուածներ։ Իր ժողովուրդին առջև մեծ հանդէսով կ'երևնար, կառքերու վրայ կը բազմէր. մինչև անգամ ինքզինքը իբրև աստուած պաշտել կու տար։

Օր մը բազմաթիւ զօրք հաւաքեց և Երուսաղէմի վրայ արշաւեց։ Եօթը տարի քաղաքը պաշարեց, անոր չորս կողմը նստեցուց իր զինուորները, բայց չկրցաւ քաղաքը գրաւել։

Քաղաքին մէջ սով ինկաւ. ուստի անոնց թագաւորն ու ժողովուրդը ապաշխարեցին և աղօթեցին Աստուծոյ։ Աստուած լսեց անոնց խնդիրքը և հրեշտակներ ղրկեց ու անոնց միջոցաւ համաճարակ հիւանդութիւնով ջնջեց Սենեքերիմի զինուորները։

Սենեքերիմ ուղար նստաւ ու փախաւ դէպի իր քաղաքը։ Ճամբան խօսքը իր կուռքին ուղղելով ըսաւ.

— Ո՛վ մեծ կուռք, գիտեմ որ ինծի դէմ

Երուսաղիմ

բարկացած ես, անոր համար իմ զինուորներս փրճացուցիր։ Կը խնդրեմ, բարեկամացի՛ր ինծի. կ'ուխտեմ քեզի զոհ մատուցանել իմ Ադրամելէք որդիին։

Կէս գիշերին Ադրամելէքի և Սանասարի մայրը երազ մը տեսաւ և իմացաւ որ Սենեքերիմ ուխտ ըրած է իր տղան զոհելու։ Արթնցաւ և իր տղաներուն ըսաւ.

— Այս գիշեր երազ տեսայ և իմացայ որ ձեր հայրը ձեզ մատաղ պիտի ընէ կուռքերուն։ Դուք ձեր գլխուն ճարը նայեցէք։

Անոնց դրամ, ձի և ուտելիք տալով ճամբու դրաւ։

Երկու եղբայրները ճամբայ ելան և փախան իրենց երկրէն։ Անոնց գլխուն շատ բաներ պատա-

հեցան: Եւ զանոնք պիտի պատմեմ ձեզի յաջորդանգամ:

Հարցաւոյն.— Ո՞վ է Սենեքերիմ թագաւորը.— Քանի՞ որդի ունէր.— Կուսապա՞շտ էր թէ աստուածապաշտ.— Երուսաղէմը ի՞նչ քաւ.— Ե՞րբ ապաշխարեցին Երուսաղէմցիները.— Աստուած ի՞նչ քաւ.— Սենեքերիմ ի՞նչ ուխտ քաւ.— Տղաքները ի՞նչպէս աղատուեցան ու փախան:

Բարոյական քննադրութիւն.— Կարելի է շեշտել այն պաշտօնի որ հինքը իրենց զաւակները խրել աստուածք կը նկատէին և հետեւաբար կրնային զոհել: Բայց հիմակ մաքդիկ իրենց զաւակները չեն զոհեր: Կարելի է շեշտել նաև ի՞նչ որդեսիրտութիւնը:

Ի. ԴԱՍ

ԱՂԻՐԱՄԵԼԷՔ ԵՒ ՍԱՆԱՍԱՐ

Աղբամելէք և Սանասար փախան իրենց հօրը քաղաքէն և նախ գացին Երուսաղէմ: Այնտեղի թագաւորը երբոր իմացաւ թէ անոնք Սենեքերիմ թագաւորին տղաքն են, վախցաւ և չընդունեց զանոնք իր քաղաքին մէջ: Ըսաւ:

— Մենք նոր ազատուեցանք Սենեքերիմի ձեռքէն, եթէ այս տղաքը մեր մօտ պահենք, Սենեքերիմ չորէն մեր վրայ կուգայ և մեր քաղաքը կը պաշարէ:

Երկու եղբայրները տրտմելով ետ դարձան և քաղեցին երկար: Հասան Մուշի Մուշեղ թագաւորին: Ան ալ Երուսաղէմի թագաւորին պէս չընդունեց զանոնք:

Այն ատեն բոլորովին տրտում տխուր շարունակեցին իրենց ճամբան: Երկար քաղեցին: ճամբան հանդիպեցան առուակի մը որ բարձր լեռնէն կուգար: Առուակին ջուրը այնչափ ուժով կուգար որ մեծ գետին ջուրը կը կտրէր մինչեւ մէջտեղերը և յետոյ կը խառնուէր գետին հետ:

Եղբայրները զարմացան առուի ուժին վրայ: Սանասարն ըսաւ Աղբամելէքին:

— Ո՞վ որ աղ ջուրին ակը գտնէ և անկէ խմէ զօրաւոր կ'ըլլայ: Ուստի որոշեցին անոր ակը գտնել ու ակին մօտ բերդի մը հիմը դնել:

Գացին գտան առուակին ակը: Հոն իրենց բերդին հիմը դրին: Ապա գացին Ախլաթի Մելքոն թագաւորին և խնդրեցին որ զիրենք ընդունի: Մելքոն թագաւորը սիրով ընդունեց զանոնք: Տարի մը կերակրեց: Բայց տարի մը ետքը անոր վէզիրը (թագաւորին երկրորդը) ըսաւ:

— Թագաւոր, այս տղաքը պարապ տեղը հաց կ'ուտեն. պէտք է [փորձել և գիտնալ թէ ի՞նչ կրնան ընել: Անոնք ալ պատասխանեցին:

— Մենք լաւ կուուող ենք: Այն ժամանակ թագաւորը հաւաքեց իր քաջերը, որպէս զի անոնց հետ մրցին: Աղբամելէք և Սանասար անոնց հետ կուուեցան և յաղթեցին, մէկ քանիներն ալ սպաննեցին: Թագաւորը վախցաւ և ըսաւ:

— Ես կ'ուզեմ որ դուք հող ստանաք, եթէ թաք ձեզի տուն տեղ շինէք ու հեռանաք պա-

լատէն : եղբայրները խնդրեցին որ իրենց հիմը դրած բերդին տեղը իրենց տրուի և անոր բոլոր-տիքը բնակեցնելու համար ալ 40—50 տնուոր բնակիչ, Թագաւորը կատարեց անոնց խնդիրքը և անոնք ուրախութեամբ գացին :

Հարցաւան.—Աղբամէլք և Սանասար նախ ո՞ւր գացին.— Ինչո՞ւ չընդունուեցան.— Յետոյ ո՞ւր գացին.— Ճամբան ինչի՞ հանդիպեցան.— Ինչ շինեցին աղբիւրի ակին քով.— ՅՈ՞ւր գացին.— Մեղքն թագաւորը ինչո՞ւ հեռացուց իր քովէն :

Բարոյական քննադրութիւն.— Շեշտել վէճերին խելացու-թիւնը : Աշխարհի վրայ աշխատութիւնն անհրաժեշտ է վայելելու համար : Շատեր կան որ կ'ուզեն առանց աշխատելու ապրիլ, բայց ասոնք անիրաւութիւն կ'ընեն, ուրիշներուն աշխատանքի պտուղը կը վայելեն՝ անիրաւաբար :

ԻԱ. ԴԱՍ

ՍԱՍՈՒՆ ԲԵՐԴԸ

Աղբամէլք և Սանասար Մեղքոն թագաւորէն հրաման առնելէն ետք գացին իրենց բերդին տեղը : Սանասարն ըսաւ Աղբամէլքին .

—Առաջ այս բերդը շինենք թէ այդ խեղճերուն տունները :

—Առաջ ատոնց տունները շինենք, պատասխա-նեց Աղբամէլքը . վերջէն կը շինենք մեր բերդը , որովհետեւ այդ խեղճերը չեն դիմանար արևին ու

ցուրտին : Եւ սկսան բնակիչներուն տունները շինել : Այս սկսան լրացնել իրենց բերդը , քարէ

Ախլար

սան, քարէ սիւն իրարու վրայ դրին ու բերդը աւարտեցին : Սանասար անկէ ետք իր եղբայրը Աղբամէլքը շրջեց Մեղքոն թագաւորին : Ան ըսաւ .

—Մենք քու զաւակներդ ենք և մեր բերդը շինեցինք . եկեր ենք քու մօտ և կը խնդրենք որ դաս ու մեր բերդին անուն դնես : Կը խնդրենք նաև որ աղջիկդ իբրեւ կին տաս եղբօրս Սանասարին :

Ախլարի թագաւորը մեծ պատիւով ընդունեց : Իր աղջիկը տուաւ և ինքն ալ շատ մարդե-րով բերդը տեսնելու գնաց : Երբ բերդին առջևը հասան . Աղբամէլք ըսաւ .

— Մեղքո՞ն թագաւոր. մեր բերդին անունը դիր և ապա մտիր ներս : Թագաւորը պատասխանեց .

— Զեր բերդին անունը — Սանի վրայ սին, Սանսին կամ Սասուն : Ու բերդին անունը մնաց Սասուն :

Հարցարան. — Ինչո՞ւ աւաջ գիւղացիներուն տուները շինեցին. — Աղբամեղք ի՞նչ ըսաւ Մեղքոն թագաւորին. — Բերդին ի՞նչ անուն դրաւ թագաւորը :

Բարոյական քննադատութիւն. — Վեր առնել հարկ է աշխատարար ու թշուառ գիւղացիին հանդէպ Աղբամեղքի բարեացաւ կամ զգացումները. Ատիկա շնորհ մը չէր, այլ այն խեղճերուն իրաւունքը :

Ի Բ. Դ Ա Ս

ՍԵՆԵՔՆԵՐԻՄԻ ՍՊԱՆՍԻԹԻՆԸ

Աղբամեղք իր եղբորը պսակուելէն ետք ա՛միս մը ամէն գիշեր երազ կը տեսնէր : Երազին մէջ իր հօրը Մեծ կուռքը այծի գլուխով և մարդու կերպարանքով կուգար կը կենար իր գլուխին վերև ու կը չարչարէր զինքը թոյլ չտալով մինչև լոյս որ քնանայ :

Խեղճը անքուն մնալէն հիւանդացաւ . և երբ իր եղբայրը պատճառը հարցուց .

— Մեր հայրիկին Մեծ կուռքը չթողուր ո՞ր

քնանամ : Ես պիտի երթամ հօրս մօտ : Կամ հայրս զիս մատաղ պէտք է ընէ Մեծ կուռքին և կամ ես՝ հայրս պիտի մատաղ ընեմ :

Աղբամեղք մեկնեցաւ իր հօրը քաղաքը : Գնաց հօրը ներկայացաւ : Երբ Սենեքերիմ տեսաւ իր որդին շատ ուրախ եղաւ : Աղբամեղք ըսաւ իր հօրը .

— Հայրիկ, դուն ուխտ ըրեր ես զիս մատաղ ընել Մեծ կուռքին : Անիկա ինծի հանգիստ չտուաւ, ատոր համար եկայ :

Սենեքերիմ իր զաւակը տարաւ Մեծ կուռքին տաճարը և հրամայեց որ նախ երկրպագու թիւն ընէ աստուածին, յետոյ զոհուելու համար : Աղբամեղք ըսաւ .

— Հայրիկ, չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս երկրպագու թիւն կ'ընեն. կը խնդրեմ որ ինծի սորվեցնես :

Սենեքերիմ այն ա՛տեն սկսաւ սորվեցնել երկրպագելուն ձևը . խոնարհեցաւ Մեծ կուռքին առջև : Այդ ժամանակ Աղբամեղք մէկ հարուածով կտրեց իր հօրը գլուխը, ջարդեց փշրեց կուռքերը և սուրը ձեռքը դուրս թռաւ տաճարէն :

Ամբողջ քաղաքը սոսկաց և հնազանդեցաւ ի-

ՍԵՆԵՔՆԵՐԻՄ ԲԱԳԱՆՈՐ

րեն : Աղբամեյք Սենեքերիմի գահը բարձրացաւ
և եղաւ Ասորեստանի թագաւոր :

Հաղտուան. — Աղբամեյք ինչո՞ւ նիհարցաւ. — Գնա՞ց հօրը
մօտ. — Ի՞նչ ըսաւ հօրը. — Հայրը ի՞նչ հրամայեց. — Աղբամեյք ի՞նչ
հնաքքի գիմեց իր հա՞րը սպաննելու համար :

Բարոյական քիլադուրիւն. — Կարելի է շեշտել Հայրա-
սպանութեան անարդարութիւնը, Բայց Աղբամեյքի տրարքը անով
կրնայ արդարանալ որ իր հարը որդեսպան ըլլալ որոշած էր :

ԻԳ. ԴԱՍ

ԱՌԻԻԾԱԶԵԻ ՄԶԵՐ

Սասուն մնացած Սանասար ունեցաւ որդի մը,
որուն անունը դրին ՄԶԵՐ : Մհեր օրէ օր կը մեծ-
նար : Երբ տասնեւհինգ տարեկան եղաւ, արդէն
մեծ մարդու կը նմանէր և շատ ոյժ ունէր : Ունէր
ձի մը և աղեղ մը ու որսի կ'երթար :

Սասունը լեռնոտ երկիր մըն է : Հոն շատ ցո-
րեն չի բուսնիր, դուրսէն կը բերեն էշերով, ջո-
րիներով : Օր մը սարսափելի առիւծ մը Սասունի
ճամբան բռներ էր և բոլոր անցնող դարձողները
կը բզբտէր : Ճամբաները դողուեցան, մարդիկ
իրենց վախէն դուրս չէին կրնար ելլել, չէին կըր-
նար ցորեն բերել : Սաստիկ սով մը ինկաւ երկիրը :

Մհեր առիւծին բերանը կը պատէ

Մհեր առտու մը իր հօրը քով երթալով
ըսաւ .

— Հայրիկ, ինչո՞ւ կը խորհիս, ես պիտի եր-
թամ և այդ առիւծը սպաննեմ :

— Տղաս, ըսաւ հայրը, դուն պղտիկ ես, բան մը չես կրնար ընել. սուրը չի կտրեր այդ առիւծին միսը, նետը չի ծակեր անոր կաշին, անիկա քեզ ողջ ողջ կը լափէ :

— Ձէ, հայրիկ, ես կ'երթամ, ես չեմ վախնար. կամ կը մեռնիմ և կամ կ'ազատեմ Սասունը : Այդպէս ըսաւ ու ճամբայ ելաւ :

Գնաց գնաց Մհեր և հեռուէն տեսաւ առիւծը որ բերանը բացած սարէն դէպի վար իր վրայ կը վազէր : Նետը քաշեց ու նետեց, բայց առիւծը չի փնասուեցաւ : Աւելի կատղած ու փրփրած յարձակեցաւ Մհերի վրայ :

Մհեր միս մինակը քաջաբար նետուեցաւ առիւծին դէմ, և ոտքը դնելով անոր վրայ, բերանէն բռնեց և պատռեց :

Ժողովուրդը շատ ուրախացաւ և փառաւոր կերպով Մհերը բերդ տարին : Այն օրէն ի վեր Մհերը կոչուեցաւ Առիւծաձեռ Մհեր :

Հարցում.— Մհեր որո՞ւ որդին էր. — Առիւծը որո՞ւ բռնած էր. — Ինչո՞ւ Սասունի մէջ սով ինկաւ. — Մհեր ի՞նչ ըսաւ իր հօրը. — Ինչո՞ւ առիւծը սպանեց. — Ի՞նչ կոչուեցաւ :

Բարոյական քննադրութիւն. — Շեշտել Մհերի քաջութիւնը, ժողովրդասիրութիւնը և անձնութիւնը :

ԻԴ. Դ Ա Ս

Ս Ա Ս Ո Ւ Ն Յ Ի Դ Ա Ի Ի Թ

Երբոր Սանասար մեռաւ, Առիւծաձեռ Մհեր անոր տեղ անցնելով սկսաւ կառավարել իր երկիրը : Մհեր ամուսնացաւ և երեք որդի ունեցաւ, որոնց ամէնէն փոքրիկին անունն էր Դաւիթ :

Դաւիթ հովիւ էր : Ինքը թէև եօթը ութը տարեկան մանուկ մըն էր, բայց մեծ մարդու կը նմանէր և հարիւր հսկայի ոյժ ունէր :

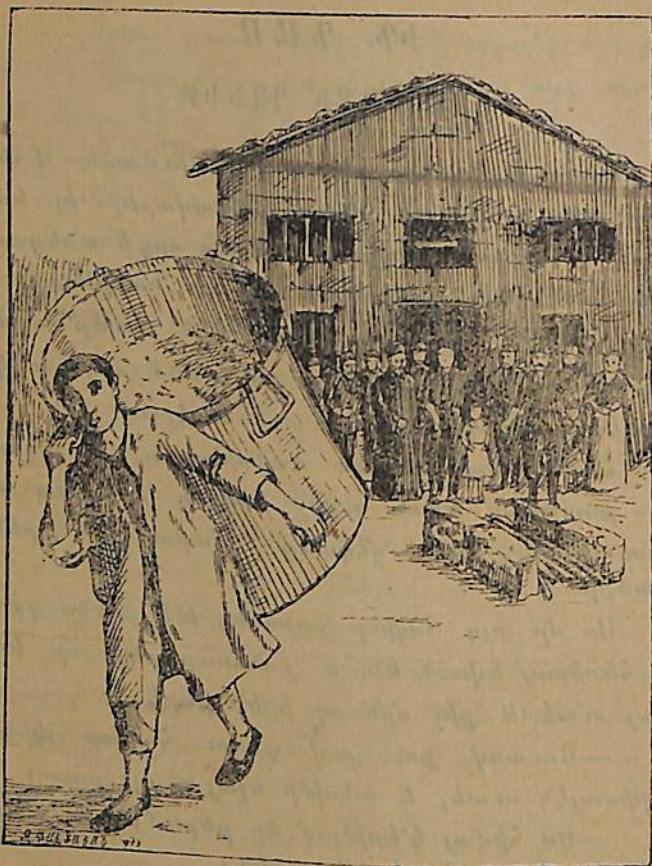
Հովիւ եղած ատեն ծանօթացաւ և եղբոր պէս բարեկամ եղաւ ուրիշ հովիւի մը հետ ու միշտ անոր հետ մէկտեղ կ'արածէին իրենց հօտերը :

Օր մը այդ հովիւը յայտնեց թէ իրենց գիւղը հերիսայ եփած են և յանձնարարեց որ երթայ ուտէ և քիչ մըն ալ իրեն բերէ :

— Շուտով քու քով գալու համար չկրցայ հերիսայէն ուտել և անօթի ելայ եկայ, ըսաւ : —

— Ես հիմայ կ'երթամ կը բերեմ, ըսաւ Դաւիթ և գնաց եկեղեցիին բակը :

Տեսաւ որ հերիսան եփած տեղէն վար առեր են և քահանաները եկած են կ'օրհնեն : Գնաց կաթսան վերցուց, կռնակն առաւ և սկսաւ հեռանալ : Քահանաներն ու մարդերը զարմացան : Երբ մարդ մը բարկացաւ, քահանաներէն մէկը ըսաւ.

Դաւիթ հերիսայի կաքսան կը տանի

— Աստու սիրուն, ձայն մի՛ հաներ. ադ Սասունի քաջերէն է, կը դառնայ մեզ ալ չարդու փշուր կ'ընէ :

Երբ Դաւիթ իր ընկերոջ քովը եկաւ, տեսաւ

որ ան նստեր կուլայ : Պատճառը հարցուց անոր : Այն ժամանակ տղան պատասխանեց Դաւիթին .

— Քառասուն վայրենի լեռան մարդեր եկան և իմ հորթերը տարին :

— Դուն անհոգ եղիր, ըսաւ Դաւիթ : Ես հիմա կ'երթամ և հորթերը կը բերեմ :

Գնաց և լեռան մարդերուն բնակարանը գտաւ : Մեծ քարայր մըն էր : Քառասունն ալ սպաննեց : Ներս մտաւ, տեսաւ որ 40 կանթէ (գուլը) կաթսայ մը կայ, 40 հորթերը մէջը կ'եփին : Կաթսան պարպեց, հորթերուն կաշիները մէջը լեցուց և առաւ իր ընկերոջ քով եկաւ :

Անոր հետ գիւղ գացին : Դաւիթ կանչեց կովատէրերը և ըսաւ .

— Ձեր կովարածը յանցանք չունի : Եթէ իմ եղբորը չարիք մը ընէք, դուք գիտէք : Ադ պղինձը ծախեցէք. թող ձեր հորթերուն տեղն ըլլայ :

Յետոյ Դաւիթ նորէն այն քարայրը գնաց : Հոն ձի մը գտաւ. ձեռքը անոր մէջքին վրայ դրաւ, տեսաւ որ ձիին մէջքը չի ծռիր : Առաւ զայն և իրեն հեծնելիքը դարձուց : Այլևս սկսաւ որսորդութիւն ընել :

Հաղցարան. — Մհերի փոքր որդին ինչ կը կոչուէր. — Դաւիթ ո՞րչափ ոյժ ունէր. — Ո՞վ էր Դաւիթին մտերիմ բարեկամը. — Հեթիսայի կաթսան ինչ ըրաւ Դաւիթ. — 40 վայրենիները ինչ ըրաւ. — Քարայրին մէջ ինչ գտաւ :

Բարոյակազմ քերականութիւն. — Յոյց տալ Դաւիթի անձնուէր բարեկամութիւնը, քաջութիւնը :

ԻԵ. ԴԱՍ

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ

Սիրելի՛ Աշակերտներ ,

Կը յիշէ՞ք, Ադրամելէքը իրեն հայրը սպաննեց
և անոր տեղ թագաւոր եղաւ : Անոր վրայ ա՛լ
չխօսեցանք : Հիմա պիտի պատմեմ :

Ադրամելէք բաւական շատ տարիներ թագա-
ւոր եղաւ : Իր երկիրը կառավարեց ,

Օր մը Մսրամելիք անունով մէկը գնաց և Ադ-
րամելէքը սպաննեց : Անոր տեղը թագաւոր եղաւ
և նստաւ անոր գեղեցիկ պալատին մէջ , որ նին-
ուէ կը գտնուէր :

Մարդ չբարկացաւ Ադրամելէքի մահուան վը-
րայ , որովհետեւ Ադրամելէք հայրը սպաննած էր ,
անիկա հայրասպան մըն էր :

Մսրամելիք շատ քաջ և հսկայ մարդ մըն էր :
Ան օր մը գնաց գրաւեց Սասունի մէկ մասը : Երբ
որ գրաւեց , Դաւիթ դեռ շատ փոքրիկ մանուկ էր :

Դաւիթ մեծցաւ , իր ձիովը անգամ մը որսի
ելած էր : Թռչուններուն ետեւէն ինկաւ և իր ոտ-
քերուն տակ սկսաւ կոխկռտել պառաւ կնոջ մը
արտը :

Պառաւը երբ տեսաւ , գոչեց .

— Դրողս տանի քեզ , Դաւիթ , ինչո՞ւ արտս փը-

ճացուցիր , եթէ քաջ ես ինչո՞ւ չես երթար Սա-
սունի երկիրը ետ չես առներ :

Դաւիթ բան մը չէր գիտեր : Դնաց տուն և
հոն հարցուց : Հասկցաւ որ Մսրամելիքը գրաւած
է այդ երկիրը : Դաւիթ ձին հեծաւ , իրեն հետ
մէկ քանի քաջեր ալ առաւ ու գնաց գրաւուած
երկիրը , Մսրամելիքին մարդերը սպաննեց , Անոնցմէ
մէկ երկու հոգի միայն փախան և Մսրամելիքի
գացին պատմեցին :

Մսրամելիք բարկացաւ : Շատ զօրքեր հաւա-
քեց և անձամբ Դաւիթի վրայ արշաւեց :

Դաւիթ իմացաւ . ձին հեծաւ , վաղեց մտաւ
զօրքերուն մէջ և սկսաւ կոտորել :

Բայց ծերունի մը իր առջեւը ելաւ , գնաց
անոր մօտ և ըսաւ .

— Ինչո՞ւ կը ջարդես այդ խեղճերը : Անոնց
թագաւորը բռնի հաւաքած ու բերած է զիրենք :
Ինչո՞ւ կը քաջես կայծակի թուրդ , կ'սպաննես
ասոնք . եթէ ըսելիք մը ունիս , գնա իրեն՝ թա-
գաւորին հետ խօսէ :

Դաւիթ գնաց Մսրամելիքի քով , ուղեց անոր
հետ մինակ կռուիլ : Երբ Դաւիթ Մսրամելիքի վը-
րանին մօտ գնաց Մսրամելիք կը քնանար : Անոր
բերանէն գողորշիները ծուխի պէս կը բարձրանա-
յին դէպի վեր :

Շամփուրներ բերին , տաքցուցին և ոտքերուն

դրին որ արթննայ : Մարամելիք մէկ կողմէն միւսը
դարձաւ և ինքնիրեն ըսաւ .

— Է՛, այստեղի լուերը ո՛րքան խիստ կը
խածնեն :

Վերջապէս արթնցաւ , ընդունեց Դաւիթը :
Երկուքը մէկ որոշեցին առանձին պատերազմիլ .
ո՛վ որ յաղթէր յաղթած պիտի ըլլար և զինուոր-
ներուն պէտք չպիտի ըլլար կռուիլ :

Կռիւր սկսաւ Մարամելիքի հետ :

Մարամելիք նետեց իր նիզակը , որ շատ ծանր
էր : Երեք անգամ փորձեց , բայց չկրցաւ Դաւի-
թին ֆլասել :

Կարգը եկաւ Դաւիթին : Դաւիթ թոյլ տուաւ
որ Մարամելիքը ծածկուի թաղիքներու և կարպետ-
ներու տակ :

Դաւիթ զարկաւ իր կայծակի թուրով , կրտ-
րեց կարպետները և Մարամելիքն ալ երկու կտոր
ըրաւ :

Այնուհետեւ Դաւիթ ետ առաւ Սասունի եր-
կիրը և ուրիշ երկիրներ , եւ ինքը եղաւ թագաւոր :

Հարցում. — Աղբամէք ո՞րկէ սպաննուեցաւ . — Ին-
չո՞ւ մարդիկ չցաւեցան Աղբամէքի մահուան վրայ . — Մարամե-
լիք ի՞նչ գրաւեց . — Դաւիթ ո՞րկէ իմացաւ . — Ի՞նչ ըրաւ . —
Մարամելիք որո՞ւ վրայ քայլեց . — Մերունին ի՞նչ ըսաւ Դաւիթի . —
Մարամելիքը ի՞նչպէս մարդ էր . — Կռիւին մէջ ո՞վ յաղթեց :

Բարոյ սկան քեյաղուրիւն. — « Սափոջը ջուրի ճամբան
կը կտորի : Կ'ըսէ առածը . Աղբամէք հայրասպան եղաւ , ինքն ալ

սպաննուեցաւ : Յուցնել Դաւիթի հայրենասիրութիւնը և անձնուի-
թութիւնը , երբ իր անձը վտանգի կը դնէ , միս մինակ կռուիլ յանձն
առնելով Մարամելիքի նման հսկայի մը հետ :

ԻԶ. ԴԱՍ

ՊՁՏԻԿ ՄՀԵՐ

Դաւիթ որդի մը ունեցաւ : Անոր անունը
դրին Պզտիկ Մհեր : Երբ երախան ծնաւ , աջ ձեռքը
խուր , գոց էր : Հայրը սեղմեց և դժուարութեամբ
բացաւ : Ամէնքը սոսկումով տեսան որ անոր ավր
լեցուն է թանձր արիւնով :

Հայրը գուշակեց և ըսաւ .

— Այս տղան ինձմէ աւելի արիւն պիտի
թափէ :

Պզտիկ Մհերը սկսաւ մեծնալ : Թէև փոքրիկ
մանուկ էր , բայց չափահաս մարդու կը նմանէր :

Դաւիթ , օր մը լիճի մը մէջ լողցած ատենը ,
թշնամի թագաւորին աղջիկէն թունաւոր նետ մը
ընդունեց և մեռաւ :

Պզտիկ Մհեր անոր տեղ իշխան եղաւ : Առաւ
իր հօրը զէնքերը և ձին , և սկսաւ հօրը մահուան
վրէժը լուծելու համար երկիրներ ջարդել , թացը
չորը չնայել :

Ամէնէն առաջ յարձակեցաւ իր հօրը թշնա-
միին երկիրը և աւերեց զայն : Յետոյ սկսաւ աջ
ու ձախ չնայիլ : Ամէն կողմ սարսափ ձգեց :

Շաբի անուն թագաւոր մը կար : Ան ըսաւ թէ Մհերէն չի վախնար : Շատ զօրք ժողովեց և Մհերի վրայ եկաւ :

Մհեր երբ իմացաւ , հեծաւ ձին և մտաւ Շաբի թագաւորի զինուորներուն մէջ և սկսաւ ամէնքն ալ ջարդել :

Շաբի թագաւորը վախցաւ և խնդրեց որ Մհեր իրեն հետ բարեկամ ըլլայ : Մհեր ընդունեց և բարեկամ եղաւ : Շաբի թագաւորը կեղծաւորութիւն կ'ընէր . հարցուց Մհերին .

— Բու ոյժը ինչի՞ մէջն է ,

Մհեր վստահելով Շաբի թագաւորին վրայ , թէ իր բարեկամն է , ըսաւ անոր .

— Իմ ոյժը թեւերուս մէջն է : Եթէ թեւերս ամուր կապէք , բան մը չեմ կրնար ընել :

Թեւերը կապեցին , յետոյ նետեցին Մհերը ջրհորի մը մէջ :

Շաբի թագաւորը եօթն օր արձիճ հալեցնել տուաւ որ հորը լեցնէ և Մհերը սպաննէ :

Պառաւ կին մը , որ եօթն աղջիկ ունէր , օրը երկու անգամ հաց կը բերէր Մհերին : Օր մը պառաւը ըսաւ .

— Շաբի թագաւորը արձիճ հալեցնել կուտայ որ քու վրայ լեցնէ [և քեզ սպաննէ : Եթէ իմ աղջիկներէս մէկը թագուհի ընել խոստանաս , ես քեզի կը սորվեցնեմ ազատուելու միջոցը :]

Մհեր ընդունեց : Այն ատեն պառաւը ըսաւ .

— Այդ ջրհորին կից ուրիշ ջրհոր մը կայ :

Մհերի փառայիճն դուռը

Պատը ծակէ և միւս կողմը անցիր : Այս ըսաւ և

պատը փորելու համար գործիքներ տուաւ։ Չուանով մկրատ մըն ալ կախեց, որ Մհեր ձեռքի կապերը կտրէ։ Մհեր պատը ծակեց և միւս կողմը անցաւ։ Դիւրութեամբ դուրս ելաւ ջրհորէն և գնաց Շաբի թագաւորը սպաննեց։ Պառաւ կնկան աղջկը ջուհակի մը հետ ամուսնացուց և ջուհակն ալ թագաւոր կարգեց ու հեռացաւ։

Այլեւս Մհեր անյաղթելի էր։ Այլ ու ձախ սկսաւ անխնայ կոտորել։ Բայց քանի կը մեծնար, այնքան կը ծանրանար և հսկայ կը դառնար, և երբ ձիովը կը քալէր, ձիին ոտքերը գետնին մէջ կը խրէին։

Գետինը չէր կրնար բռնել Մհերը։ Այդպէս օր մը, դժուարութեամբ քալելով, ինկաւ ագռաւի մը ետեւէն, որ միշտ կը փախչէր ու կը գիմէր դէպի քարայր մը։

Մհերը երբ ձիովը քարայրը մտաւ, Աստուած այլեւս թոյլ չտուաւ որ դուրս ելնէ։ Քարայրը փակուեցաւ քարէ գուռով մը ու Մհերը մնաց հոն ու պիտի մնայ մինչև աշխարհի վերջը։

Հարցաւորան. — Դուք ի՞նչ գաւկիս անունը ինչ գրին. — Մնտաւորն ինչ պատահեցաւ. — Մհեր ինչ ըրաւ. — Շաբի թագաւորը ինչ արեց. — Երբ քարեկամացաւ Մհերի հետ. — Մհերի ոտքը ինչ տեղ տեղ. — Շաբի ինչ ըրաւ. — Ո՞վ պատահեց Մհերը. — Մհեր ինչպիսի մէկն էր. — Ո՞ւր մնաց։

Բարսեղական քննադատութիւն. — Գովելի է Մհերի վրէժխնդրութիւնը, բայց անմեղներու սպանութիւնը յանձանք էր։ Մհերը պատուհաս մը եղաւ և հետեւաբար անհետացաւ։

ԻԷ. ԴԱՍ

ՎԱՂԱՐՇԱԿ

Սիրելի՛ մանուկներ,

Այսօր ձեզի բոլորովին նոր պատմութիւն մը պիտի ընեմ։ Գուսանի պատմածներէն պիտի առնեմ և պիտի պատմեմ։

Կար ժամանակ երբ Հայաստանի մէջ զօրաւոր իշխաններ չկային. Հայկի, Արամի և Տիգրանի պէս քաջեր չկային։ Ամէն մարդ կ'ուզէր ինքը իշխան ըլլալ և մեր երկիրը կառավարել։ Ասոր համար օտար իշխան մը եկաւ և թագաւոր եղաւ Հայոց։

Այդ օտար իշխանն էր Վաղարշակ Պարթեւը։ Պարթեւները կը բնակէին Պարսկաստանի լեռներուն վրայ։ Անոնց մէկ իշխանը զօրացաւ և դրաւեց մինչև Հայաստանի մօտերը գտնուած երկիրները։ Այդ իշխանին յաջորդներէն մէկն էր Արշակ։

Արշակի եղբայրն էր Վաղարշակ։

Արշակ ուզեց իր եղբայրը Հայոց թագաւոր պսակել։ Փառաւոր հանդէս մը ըրաւ և իր ձեռքով Վաղարշակի գլուխը դրաւ թագը, ըսելով.

— Դնա՛ տիրէ՛ երկիրներուն որքան որ քու խելքն ու քաջութիւնը կրնան տիրել, որովհետեւ քաջերու սահմանը իրենց գէնքն է։

Վաղարշակ, Հայոց թագաւոր պսակուել
ետք, բազմաթիւ զօրքով եկաւ Հայաստան, թաւորներու պատմութիւնը, քարէ արձանի մը
ոք անոր դէմ դրաւ, որովհետեւ Հայերը և Պարսիկացիք փորագրել տուաւ որ ամէն մարդ կարգայ և
թեւները լեզուով և կրօնքով իրարու նման էին
և Հայերը ոյժ չունէին:

Վաղարշակ թագաւոր կը պսակուի Արեւիկէն

Վաղարշակ եկաւ նստաւ Արմաւիր քաղաքը
Հայոց բոլոր մեծ իշխաններուն պատիւներ տուաւ
Հայոց իշխանները կը կոչուէին նախարար:

Անիկա ուղեց Հայոց պատմութիւնը գիտնալ
ուստի փնտռել տուաւ ամէն կողմ:

Գտնելով Հայկի, Արամի և ուրիշ հայ թաւորներէն

Ուրիշ աղուոր օրէնքներ ալ դրաւ և սիրելի
դաւ բոլոր Հայերուն:

Հարցաւան. — Պարթեւները ո՞ւր կը բնակէին. — Վաղարշակ
որով եղբայր էր. — Արշակ ի՞նչ ըրաւ իր եղբայրը. — Հայերը
նո՞ր դէմ չդրին Վաղարշակին. — Վաղարշակ ի՞նչ գործեր ը-
րաւ. — Սիրելի եղա՛ւ Հայերուն:

Բաւոյակա՛ն քիւղարուքի՛ն. — Ի մէջ այլոց կարելի է
ասկոյնել մանուկներուն թէ իշխան մը կամ թագաւոր մը եթէ
նկարող է և բռնաւոր, չի սիրուիր ժողովուրդէն. բաց եթէ կա-
նող, օգտակար և ժողովուրդին պէտքերը խորհող մէկն ըլլայ ան,
եթէ իսկ օտար մ'ըլլայ կը սիրուի ժողովուրդէն, Բռնապետը հայ
ըլլայ կամ օտար, բռնապետ է: Վաղարշակ օտար մը, սիրուեցաւ
հայերէն, որովհետեւ խելացի հայ իշխանի մը պէս վարուեցաւ:

ԻԸ. ԴԱՍ

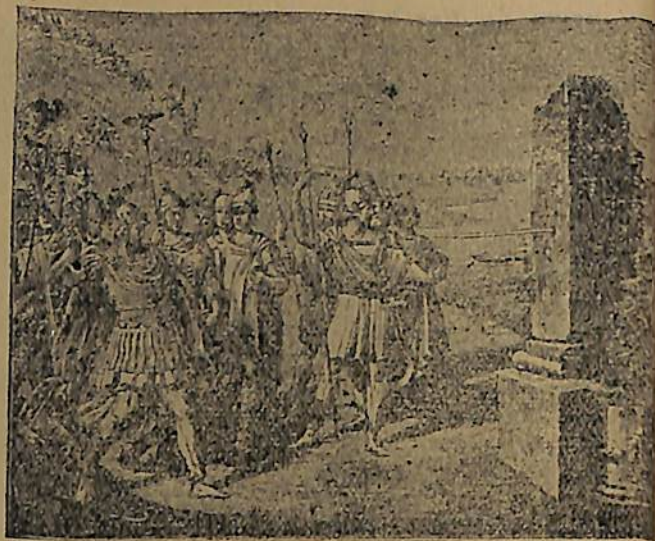
ԱՐՇԱԿԱ.

Վաղարշակ ունէր որդի մը, որուն անունը
Բաժ էր Արշակ:

Երբ Վաղարշակ մեռաւ, անոր տեղ թագաւոր
դաւ իր որդին Արշակ Ա.:

Արշակ թագաւոր ըլլալով հետեւեցաւ իր հօրը
ինչպէս իր հօրը պէս բարեկարգութիւններ ը-

րաւ : Աշխատեցաւ ինքզինքը սիրցնել Հայերու
Արշակ շատ քաջ և զօրաւոր մէկն էր : Սքա-
շելի նշան առնել զիտէր : Երբ որսի երթալ
ինքը ամէնէն շատ որսը կը զարնէր : Երբեմն կա-

Արեւակ սիւնը կը ծակէ Եփրատով

քով ալ որսորդութեան կ'երթար, երկու եր-
էրերով կառքի մէջ նստած վայրի եզներէ և ուր
կենդանիներ կ'որսար :

Արշակ պատերազմներ րրաւ մէկ քանի թ-
նամիներու հետ : Սեւ ծովին եզերքը բնակ
ժողովուրդի մը հետ կռուեցաւ և յաղթեց անոնց :

Սեւ ծովին եզերքը քարէ սիւն մը կանգն-
տուաւ, իր յաղթութեան իբրեւ նշան :

Արշակ երկար նիզակ մը ունէր, որուն ծայրը
շատ սուր էր : Այդ նիզակը շինուած էր պողպա-
տէ (յէլիկ) : Շինուած ատենը, երբ հնոցին մէջ
կարմրած էր պողպատը, օձի և ուրիշ սողուննե-
րու արիւնին մէջ մխրճած էին : Ատոր համար ոչ
կը ծռէր և ոչ կը կոտորէր :

Այդ նիզակը առաւ Արշակ, երերցուց ձեռ-
քովը և ուժով նետեց իր կանգնել տուած քարէ
սիւնին :

Նիզակը սիւնը ծակեց և մէջը կեցաւ :

Այս արձանը երկար ժամանակ կը պաշտէին
այդ տեղի բնակիչները, աստուածային գործ մը
սեպելով զայն :

Հարցաւոր. — Վաղարշակի որդիին անունը ի՞նչ էր. — Ար-
շակ ի՞նչպէս մէկն էր. — Ի՞նչ կ'ընէր. — Որո՞նց հետ պատերազ-
մեցաւ. — Սեւ ծովին եզերքը ի՞նչ կանգնեց. — Նիզակը ի՞նչ քաւ :

Բարոյակաճ քելադուրիւն. — Կարելի է թելադրել
ազաներուն նշան ծանօթութիւնը թէ հիները իրենց խելքէն միտքէն
վեր եղած բաները աստուածային կամ աստուած համարելով
պաշտած են : Բոլոր հին մարդերն ալ այդպէս եղած են : Մարդիկ
այժմ աւելի գիտուն են :

ԻԹ. ԴԱՍ

ԱՐՏՈՇԷՍ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼ

Պարթեւներու թագաւորները միշտ առաջին թագաւորներն էին. իսկ Հայոց թագաւորը՝ երկրորդ :

Վաղարշակի թոռ Արտաշէսը, որ հպարտ և պատերազմասէր մարդ մըն էր, ուզեց ոչ թէ երկրորդ ըլլալ, այլ առաջին :

Արտաշէս իր հօրը Արշակին պէս քաջ էր : Նա շատցուց իր զինուորները և կանոնաւորեց : Յետոյ իրաւունքը ձեռք ձգեց և եղաւ առաջին թագաւոր :

Արտաշէս ինքզինքը կը կոչէր Թագաւորներու թագաւոր : Դրամ կտրել տուաւ և իր պատկերը վրան փորել տուաւ :

Նա փափաքեցաւ նոր նոր երկիրներ նուաճել : Անհամար զօրք ժողովեց և դիմեց դէպի Հայաստանի արեւմտեան կողմը :

Ամէն տեղ ուր կ'իջեւանէր կը պատուիրէր իր զինուորներուն որ մարդ-գլուխ մէյմէկ քար ձգեն. այդպէսով ահագին բլուր կը ձեւանար :

Երբ անոր զինուորները գետէ մը ջուր խմէին, գետին ջուրը կը նուաղէր, ինչպէս ամառուան ամիսներուն մէջ կ'ըլլայ :

Կռիւի ժամանակ անոր զինուորներուն նետերը այնչափ շատ, բազմաթիւ կ'ըլլային որ արեւը կը խաւարեցնէին :

Վերջապէս անոր զինուորները այնչափ շատ էին որ անկարելի էր զանոնք մէկ մէկ համբել, այլ խուժք խուժք իրար կը բերէին և չափերով կ'իմանային անոնց թիւը :

Ահա այսպիսի ահագին բազմութիւնով Արտաշէս անցաւ արեւմուտք և գրաւեց բազմաթիւ քաղաքներ ու գաւառներ :

Իր գրաւած տեղերէն բոլոր գանձերը Հայաստան կը ղրկէր : Ինչպէս նաև բոլոր պղնձաձուլ, ոսկեղօծ ու արծաթէ կուռքերը կ'առնէր ու կը ղրկէր Հայոց աշխարհը :

Այդ կուռքերը դրուեցան Հայոց մայրաքաղաքին, Արմաւիրի մէջ :

Այսպէս նա հասաւ մինչեւ այն ծովին ափը, որուն միւս եզերքին վրայ Յունաստանը կը գրտնուէր :

Արտաշէս կը խորհէր տակաւին ուրիշ երկիրներ ալ գրաւել, բայց իր զինուորներուն մէջ խռովութիւն մը ինկաւ ու սկսան զիրար կոտորել :

Նա ստիպուեցաւ փախչիլ : Բայց ճամբան իր զինուորներէն սպաննուեցաւ, որովհետեւ զոլած էին անոր հպարտութենէն :

Արտաշէս երբ կը մեռնէր, ըսաւ :

— Աւաղ փառացս անցաւորի, Այս խօսքը հին հայերէն է, կը նշանակէ. «մե՛ղք այս անցաւոր փառքին» :

Հարցարան. — Հայոց թագաւորը առաջին էր թէ երկրորդ. — Ո՞վ էր առաջինը. — Արտաշէս ո՞վ էր. — Ի՞նչ ըրաւ. — Իր զինուորները ո՞րչափ էին. — Զուր խմած ատեն ի՞նչ կ'ըլլաք. — Նետ նետաւ ատեն. — Բար ձգած ատեն. — Ինչպէ՞ս կը համարէին. — Այդ զինուորներով ի՞նչ ըրաւ Արտաշէս. — Ի՞ր գթաւած երկիրներուն գանձերը ո՞ւր կը դրէր — Կուռքերը ո՞ւր դրաւ :

Բարոյական քննադատութիւն. — Հպարտութիւնը լաւ բան է. Մարդ իր ունեցածին վրայ իսկ պէտք չէ պարծենայ, Ամէն հպարտութեան վախճանը անկում եղած է :

Լ. ԴԱՍ

ԱՐԳԱՐ ԵՒ ՅԻՍՈՒՍ

Սիրելի՛ աշակերտներս,

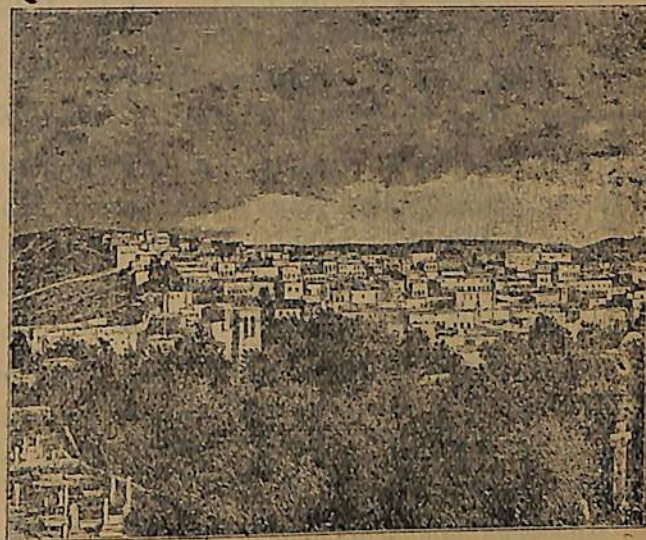
Այսօր ձեզի պիտի պատմեմ շատ հետաքրքրական պատմութիւն մը. Մեր նախնիքները իրենց գիրքերուն մէջ գրած են զայն :

Եղեսիա աղուոր և հին բաղաք մըն է : Հիմա կը կոչուի Ուրֆա :

Ժամանակին Եղեսիայի մէջ թագաւոր մը կար, որուն անունն էր Արգար : Արգար Հայոց թագաւորներուն ազգականն էր :

Արգարի ժամանակ երուսաղէմի մէջ կ'ապրէր և կը բարոյէր Յիսուս : Անիկա հրաշքներ ալ կ'ընէր :

Օր մը Արգարի մարդիկը երբ երուսաղէմ կը մտնէին, տեսան Յիսուսը և շատ զարմացան թէ՛

Եղեսիա կամ Ուրֆա

անոր խօսքերուն և թէ՛ գործած հրաշքներուն վրայ : Իրենց աչքերուն չէին հաւատար :

Երբ որ անոնք Եղեսիա դարձան, իրենց տեսածը պատմեցին Արգարի : Արգար երբ լսեց շատ ուրախացաւ, որովհետեւ եօթը տարիէ ի վեր բողոքութեան մը բռնուած էր ու չէր կրնար բը-

Ժրշկուիւ: Բոլոր բժիշկներուն դեղերը անօգուտ անցած էին:

Անմիջապէս նամակ մը գրեց Յիսուսին հետեւեալ կերպով.

«Լսեցի քու և քու բժշկութիւններուդ վրայօք. դուն առանց դեղի կը բժշկես եղեր, կոյրերուն աչքերը կը բանաս, կաղերը կը քալեցնես, բորոտները կը մաքրես, և բոլոր հիւանդութիւնները կը բուժես, մեռելներուն անգամ յարութիւն առնել կուտաս եղեր: Երբ որ այս բոլորը լսեցի, խորհեցայ սա երկուքէն մէկը. կամ դուն Աստուած ես, երկինքէն իջնելով այդ բաները կ'ընես, կամ թէ Աստուծոյ որդի ես. Արդ, անոր համար գրեցի և կ'աղաչեմ քեզի որ ինծի դաս և բժշկես իմ հիւանդութիւնս: Լսեցի նաև որ Հրեաները կ'ուզեն չարչարել զքեզ, ես փորձի՜ և գեղեցիկ քաղաք մը ունիմ, որ մեր երկուքին կը բաւէ»:

Արգարին պատգամաւորները երուսաղէմ գացին և անոր նամակը յանձնեցին Յիսուսի: Քրիստոս նամակը կարդաց, և պատասխան սա նամակը գրեց.

«Երանի անոր որ կը հաւատայ ինծի թէ և զիս տեսած չէ: Դուն գրեր ես որ քու քով գամ և քեզ բժշկեմ. ես պարտաւոր եմ կատարել իմ գործը. երբոր գործս լնցնեմ, պիտի համբառնամ զիս շրկողին քով: Երբ որ համբառնամ քեզի պի-

տի զրկեմ իմ աշակերտներէս մէկը, որ քու ցաւերդ բժշկես»:

Հարցարար. — Ո՞վ էր Արգար. ի՞նչ հիւանդութիւն ունէր. — Ի՞նչ իմացաւ. — Ի՞նչ գրեց Յիսուսի. — Յիսուս ի՞նչ պատասխանեց:

Բարոյակոն րեյտդուրի. Գ. — Կարելի է մէկէ աւելի նիւթ գտնել այս պատմութեան մէջ բարոյական թելագրութեան տեսակէտով. Կարելի է վեր առնել Արգարի և իր պատգամաւորներուն հաւատքը դէպի Յիսուս, պարտականութեան կատարումը կամ նուիրումը Յիսուսի մօտ ելն:

ԼԱ. ԴԱՍ

ԱՐԳԱՐ ԵՒ ԹԱԴԵՈՍ

Յիսուսի նամակը բերողն էր Անան: Իր հետ բերաւ նաև Քրիստոսի դէմքին պատկերը, դաստառակի մը կամ կտաւի մը վրայ գծուած:

Կ'ըսեն թէ Արգարի պատգամաւորներէն մէկը նկարիչ էր: Երբ Յիսուս երուսաղէմի մէջ քարոզ կուտար, նկարիչը հեռուն նստած կ'աշխատէր նկարել: Բայց ինչ որ կ'ընէր չէր կրնար:

Յիսուս իմացաւ անոր ինչ ընելը: Քովը կանչեց զայն, առաւ անոր ձեռքի կտաւը և իր երեսին դպցուց. անմիջապէս երեսի պատկերը գրծուեցաւ կտաւին վրայ:

Ահա այդ պատկերն է որ բերած էր Անան:

Երբ որ Յիսուս չարչարուեցաւ, խաշուեցաւ, Թաղուեցաւ, յարութիւն առնելէ ետք երկինք

Աբգար եւ Յիսուսի պատկերը

համբարձաւ, իր աշակերտներէն մէկը՝ Թադէոս առաքեալը զրկեց Եդեսիա, որ Աբգարը բռնէր և քրիստոնէութիւն քարոզէ:

Թադէոս եկաւ Եդեսիա և Հրեայի մը տունը իջաւ: Երբ Աբգար իմացաւ, մարդ զրկեց և կանչեց: Թադէոս առաքեալի ներս մտած ատենը

Աբգարի այնպէս երեւցաւ որ Թադէոսի դէմքը լուսաւորուած էր, ուստի իր աթոռէն ելաւ ու երկրպագութիւն ըրաւ:

Աբգար հարցուց.

— Արդեօք դժուին ես Յիսուսի աշակերտը, զոր ինձ զրկել խոստացաւ: Կրնա՞ս բռնել իմ ցաւը՝ Թադէոս պատասխանեց.

— Եթէ հաւատաս Յիսուս Քրիստոսի՝ Աստուծոյ որդիին, սրտիդ ուզածը պիտի կատարուի: Աբգար ըսաւ.

— Ես հաւատացի անոր և անոր հօրը. ատոր համար ուզեցի առնել իմ զինուորները և գալ ջարդել Հրեաները որ խաչեցին զանի:

Ասկէ ետք Թադէոս բռնեց Աբգարի հիւանդութիւնը և Քարողեց քրիստոնէութիւնը, մկրտեց Աբգարը և բոլոր պալատականները ու բոլոր քաղաքը:

Աբգար եղաւ առաջին քրիստոնեայ Թագաւորը:

Հարցաւորան.— Յիսուսի նամակը բացողին անունը ի՞նչ էր. — Ո՞վ կ'ուզէր Յիսուսի պատկերը քաշել. — Յաջողեցա՞ւ. — Յիսուս ի՞նչ ըրաւ. — Համբարձումէն ետք ո՞վ զրկեց. — Թադէոս ի՞նչ ըսեալ բռնեց Աբգարը. — Աբգար ի՞նչ եղաւ:

Բարոյական յեղադրութիւն. — Վեր առնել Աբգարի հաւատքն ու Քրիստոնէութեան համար իր ջանքը եւն. . .

ԼԲ. ԴԱՍ

ՍԲԳԱՐ ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԿԸ ԳՐԷ

Սբգար երբոր հաւատաց Քրիստոսի, փափաքեցաւ որ ուրիշներն ալ իրեն պէս հաւատան անոր: Ան նամակներ գրեց մէկ քանի մեծ մարդերու:

Նամակ մը գրեց Հռոմի թագաւոր Տիրերիոսին, այսպէս.

«Իմ տէրոջ Տիրերիոսին՝ Հռովմայեցւոց Կայսրին՝ ողջոյն (բարև),

«Գիտեմ որ դուն քու թագաւորութեանդ մէջ կատարուած ամէն բան կը գիտնաս, բայց ես ալ իբրեւ քու մտերիմդ, կ'ուզեմ գրել, Հրեաները խաչեցին Քրիստոսը առանց յանցանք ունենալու: անոր ըրած մեծամեծ բարիքներուն փոխարէն: Ան բազմաթիւ հրաշքներ գործեց, մինչև անգամ մեռելները ողջնցուց:

«Եւ գիտցիր որ այս զօրութիւնը մարդու զօրութիւն չէ, Այլ Աստուծոյ, Անոր խաչուած ատենը արեւը խաւարեցաւ և երկիրը շարժեցաւ:

«Ինքը երեք օրէն ետքը յարութիւն առաւ և երեւցաւ շատերուն: Եւ հիմակ ալ ամէն տեղ Անոր անունը կը քարոզուի իր աշակերտներուն կողմէ:

«Սրդ դուն գիտես հարկաւ թէ ինչ պէտք է ընել Հրեաներուն՝ իրենց ըրածին փոխարէն: Ան շուշտ բոլոր երկիրներուն կը գրես որ երկրպագեն Քրիստոսի իբրեւ ճշմարիտ Աստուած: Ողջ եղիր»:

Սբգար նամակ մըն ալ գրեց Պարսից թագաւորին, որուն անունն էր Արտաշէս:

«Իմ եղբօրս Արտաշէսին՝ Պարսից թագաւորին՝ բարեւ:

«Գիտեմ որ մինչեւ հիմակ լսած ես Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ որդիին վրայ: Հրեաները խաչեցին զանիկա, յարութիւն առաւ և իր աշակերտները զրկեց ամէն կողմ որ քարոզեն:

«Անոր աշակերտներէն մէկը Սիմոն անունով եկած է քու երկիրդ: Սրդ փնտռել տուր և գտիր, ան կը բժշկէ ձեր մէջ եղած բոլոր հիւանդութիւնները և կը սորվեցնէ ամէն բան: Դուն պիտի հաւատաս անոր խօսքերուն: Ես կը փափաքեմ որ ինչպէս մարմինով իմ ազգականս ես, նոյնպէս հոգիով ալ իմ ազգականս ըլլաս»:

Այսպիսի նամակներ ուրիշ թագաւորներու ալ գրեց Սբգար և աշխատեցաւ որ բոլոր մարդիկ քրիստոնեայ ըլլան, հաւատան Քրիստոսի:

Հաւատարմութիւն. — Սբգար սրբու նամակ գրեց. — Ինչ ըստաւ. — Ուստի սրբու գրեց. Յիսուսի որ աշակերտաց դպրեք էք Պարսկաստան:

Թառոյնական Բիւրոյութիւն. — Կարելի է շեշտել որ շեշտաւորութիւնը պէտք է ծածկել, երբ մարդ ինք բան մը սորվի կամ գտնէ, պարտաւոր է ուրիշներուն հաղորդել, մարդկային պարտականութիւնն է այս: Սբգարի նախածալուղութիւնը մասնաւորապէս:

ԼԳ. ԴԱՍ

ԹԱԴԵՈՍ ԵՒ ՍԱՆԴՈՒԽՏ

Թադէոս առաքեալը Աբգարը և բոլոր Եդեսիացիները քրիստոնեայ դարձնելէն ետք, մտաւ Հայաստան :

Հայաստանի մէջ կ'իշխէր Սանատրուկ անուն հայ իշխանը :

Սանատրուկ լսելով Աբգարի հաւատալը, և տեսնելով որ Թադէոս հրաշքներ կը գործէ, հաւատաց : Անոր աղջիկը Սանդուխտն ալ հաւատաց և ամէնքն ալ մկրտուեցան :

Բայց քանի մը տարի ետքը Սանատրուկ ուրացաւ քրիստոնէութիւնը, որովհետեւ վախցաւ իր իշխաններէն, որոնք քրիստոնեայ չէին եղած :

Սանատրուկ տեսնելով որ իր Սանդուխտ աղջիկը չուրանար, բարկանալով հրամայեց քրիստոնեայ մնացողները սպաննել և Սանդուխտն ալ բանտարկել տուաւ :

Թագաւորին կողմէ զրկուեցաւ իշխան մը, որ Սանդուխտը համոզէ քրիստոնէութիւնը թողուլ : Բայց այդ իշխանն ալ իր յիսուն ընկերներով հաւատաց :

Այն ատեն Սանատրուկ զայրացաւ և հրաման

ըրաւ սրէ անցնել բոլոր հաւատացողները և Թադէոս առաքեալը :

Անոնք ամէնքը նահատակուեցան Արտազիդաշտին մէջ : Ս. Թադէոս հրաշքով ազատուեցաւ :

Թագաւորը հրաման րրաւ նաև որ իր աղջիկն ալ սպաննեն : Ս. Սանդուխտ նահատակուեցաւ կուրծքէն վիրաւորուելով :

Թադէոս երեք օր ետքը բռնուեցաւ : Նսխ գազաններու առջև նետեցին զայն, բայց գազանները մնաս մը չհասցուցին անոր :

Յետոյ հնոց մը վառեցին և մէջը նետեցին, սակայն Թադէոս ողջ մնաց : Այն ատեն շատերը հաւատացին :

Բայց Թագաւորը բարկանալով հրաման ըրաւ անմիջապէս սպաննել : Ս. Թադէոս նահատակուեցաւ սուրով :

Հաւցարան — Ո՞վ էր Սանատրուկ. — Թադէոս ո՞ր գծաց. — Ո՞վ հաւատաց և քրիստոնեայ եղաւ. — Սանատրուկ ինչո՞ւ ուրացաւ. — Ի՞նչ հրամայեց. — Իշխանը ինչո՞ւ զրկուեցաւ բանտ, Սանդուխտին մօտ. — Ի՞նչ եղաւ ինքն ալ. — Սանդուխտն ի՞նչպէս նահատակուեցաւ. — Թադէոսը ո՞ր նետեցին. — Ի՞նչպէս մեռցուցին :

Բարոյական բեկադրօրիւն. — Կարելի է վեր առնել Սանդուխտի և Թադէոսի անձնուիրութիւնը եւն. :

ԼԴ. ԴԱՍ

ԱՐՏԱՇԷՍ ԵՒ ՍԱԹԵՆԻԿ

Թաղէոս առաքեալը Հայաստանի մէջ քարոզեց քրիստոնէութիւնը, Շատեր ընդունեցին նոր կրօնը: Բայց Արգարի մեռնելէն ետք սկսան նորէն իրենց հայրենի աստուածները պաշտել:

Այդ ժամանակները Հայաստանի մէջ թագաւորական գահը բարձրացաւ Արտաշէս Բ.:

Արտաշէս շատ խելացի, քաջ և շինարար թագաւոր մը եղաւ. իր անունով քաղաք մը շինեց և կոչեց Արտաշատ:

Թշնամիներուն ղեկմ Հայաստանը պաշտպանեց և ամէնուն գէմ յաղթող ելաւ, Երկիրը շէնցուց և խաղաղեցուց.

Արտաշատը շինուելու, աւարտելու վրայ էր, երբ ԼՀայաստանի հիւսիսային կողմէն Ալանները յարձակեցան Հայոց վրայ. Ալաններուն միացած էին նաև ուրիշ ազգեր, ինչպէս Վրացիները և Կովկասի լեռնականները:

Արտաշէս երբ իմացաւ որ այդ արշաւողները եկեք տարածուել են հայ գիւղերուն և դաշտերուն մէջ, ամէն չարիք կը հասցնեն, կը թալլեն Հայաստանի սահմանազրուիները, անմիջապէս բազմաթիւ զօրք ժողովեց և անոնց վրայ քալեց.

Ալանները և Վրացիները յաղթուեցան Արտաշէսի զինուորներէն և Կուր գետին միւս կողմը փախան: Ալաններու թագաւորի տղան ալ գերի ինկաւ Արտաշէսին ձեռքը:

Ալաններու թագաւորը ստիպուեցաւ աղաչել, առաջարկեց Արտաշէսին որ խաղաղութիւն ըլլայ և ըսաւ.

Արտաշէս եւ Սաթենիկ

— Երգում ընելով մեր մէջ դաշինք հաստատենք որ ասկէ ետք Ալաններու կտրիճները երբեք չյարձակին Հայոց երկիրը, Իրարու բարեկամներ ըլլանք և դու իմ որդին ազատ արձակէ:

Արտաշէս այնքան բարկացած էր որ չէր ուզեր ո՛չ մէկ պայմանով արձակել թագաւորին տղան և կ'սպառնար կա՛մ սպաննել զայն և կա՛մ իրեն գերի և ծառայ դարձնել:

Այն ժամանակ տղուն քոյրը Սաթենիկ մօտեցաւ գետի եզերքը, բարձր քարի մը վրայ կենալով, թարգմանի միջոցաւ գոչեց.

— Բեգին կ'ըսեմ, ո՛վ քաջ Արտաշէս, որ յաղթեցիր Ալանաց քաջ ազգին. եկուր այդ պատանին ինձ, Այաններու գեղալեայ արքայադուստրին ընծայէ: Միթէ կը վայլէ՞ դիւցազներուն որ ուրիշ քաջի մը որդին մեռցնեն կամ գերի դարձնեն: Ատով յաւիտենական թշնամութիւն կը ձգես երկու քաջ ազգերու միջեւ:

Արտաշէս լսելով այս իմաստուն խօսքերը, գետին եզերքը եկաւ. տեսաւ Սաթենիկը և հիացաւ անոր գեղեցկութեան վրայ: Ուզեց ամուսնանալ անոր հետ: Աղատ արձակեց անոր եղբայրը և Սաթենիկի հօրմէն ուզեց իր աղջիկը՝ իբրեւ կին:

Ալաններու թագաւորը ընդունեց և Սաթենիկը մեծ հանդէսով Արտաշէսի բանակը տարին: Հարսնիքը շատ փառաւոր եղաւ: Հարսին վրայ մարգարիտներ կը նետէին, իսկ փեսային վրայ ոսկի անձրեւ կը թափէին. Սաթենիկը եղաւ Արտաշէսի ամէնէն սիրելի կինը:

Հարցում. — Ո՞վ էր Արտաշէս. — Ի՞նչ գործեր ըրաւ, ի՞նչ ընէր. — Ալանները Հայաստանի ո՞ր կողմը կը բնակէին. — Ի՞նչ ը-

ընէ. — Ո՞վ գերի ինկաւ. — Սաթենիկ ի՞նչ ըսաւ. — Արտաշէս Սաթենիկը իրեն ի՞նչ ըրաւ. — Հարսնիքին ի՞նչ կը նետէին:

Պատշաճութեամբ խելագործութիւնը շեշտելով, «ազգեր՝ բարեկամ ըլլալով շատ բան կը շահին — խաղաղութիւն, բարգաւաճում — իսկ թշնամութեամբ՝ ոչինչ՝ վնասէն զատ»:

Լ. Ե. ԴԱՍ

ԱՐՏԱՇԷՍԻ ՄԱՀԸ ԵՒ ԹԱՂՈՒՄԸ

Սաթենիկի և Արտաշէսի ամուսնանալէն ետք Ալանները և Հայերը բարեկամ եղան իրարու: Հայաստանը խաղաղեցաւ: Հայերը ամէնքն ալ սկսան իրենց գործերով զբաղիլ:

Ժողովուրդը շատ սիրեց Արտաշէսն ու անոր գեղեցիկ տիկինը՝ Սաթենիկը:

Արտաշէս բազմաթիւ որդիներ ունեցաւ Սաթենիկէն, որոնց ամէնէն մեծը Սրտաւազդ կը կոչուէր:

Արտաշէսը երկար տարիներ խաղաղ կերպով իր երկիրը կառավարելէ ետք, անգամ մը երբ գիւղ մը կը գտնուէր, ծանր կերպով հիւանդացաւ: Այդ գիւղը Հայաստանի մէկ ծայրը կը գտնուէր: Արտաշէս իր մայրաքաղաքին, իր պալատներէն հեռու գտնուելուն համար կարօտով կը յիշէր իր որսերն ու թագաւորական տօնա-

խըմբութիւնները, իր քաղաքներէն արշալոյսին

Արտաշէսի յուղարկաւորութիւնը

բարձրացող ծուխը, Նաւասարդի ուրախ առաւօտը, և կ'ըսէր.

(Ո՞ տայր ինձ զծուխ ծխանի,
 եւ զառաւօտն Նաւասարդի,
 Զվազելի եղանց եւ զվաչելի եղջերուաց,
 Մեր փող հարուար եւ թմբկի հարկանէար,
 Որպէս օրէն է թագաւորաց.)

Ո՞վ կուտայ ինձ որ տեսնեմ ծխանի ծուխը,
 եւ Նաւասարդի առաւօտը,
 եղնիկներու վազվզելն ու եղջերուներու թռչտիւը.
 Մենք փող կը հնչեցնէինք եւ թմբուկ կը զարնէինք,
 Ինչպէս թագաւորներու սովորութիւնն է.

Երբ Արտաշէս մեռաւ, ողբ ու կոծ բարձրացաւ: Բոլոր մարդիկ կուլային և մազերնին կը փետէին:

Տխուր և մեծ թափոր մը կազմուեցաւ: Դագաղը ոսկեղէն էր, մէջի բարձն ու անկողինը՝ բեհեզէ, հագած էր ոսկեթել հանդերձներ, գլուխը թագ: Դագաղին քովէն կ'երթային իր որդիներն ու ազգականները, զինուորական պաշտօնեաներն ու նախարարները: Առջեւէն պղինձէ փողեր կը հնչեցնէին. իսկ ետեւէն կուգային սեւազգեստ կիներ, որոնք բարձր ձայնով, երբեմն միսակ, երբեմն խումբով ողբեր կ'երգէին և կը գովէին Արտաշէսի գործերը: Ետեւէն կուգային անհամար ժողովուրդ:

Այսպէս փառաւոր հանդէսով տարին ու գերեզման դրին:

Իր կիներն ու մտերիմները, ժողովուրդէն շատեր այնչափ կը սիրէին իրենց թագաւորը, որ երբ գերեզման կ'իջեցնէին դագաղը, իրենք ալ կամաւոր մահով վերջ դրին իրենց կեանքին ու միասին թաղուեցան:

Հարցաւորում.— Արտաշէսի օրով ժողովուրդն ինչպէս ապրեցաւ. — Արտաշէսի մեծ աղուն անունը ինչ էր. — Արտաշէս մեծ հիւանդացաւ. — Ինչ ըսաւ հիւանդացած ատենը. — Թագաւոր ինչպէս կատարուեցաւ. — Դագաղին քովէն և առջեւէն որո՞նք կ'երթային, ետեւէն որո՞նք. — Թագաւոր ատեն ինչ պատահեցաւ:

Բարոյական քննադատութիւն. — Թելադրութեան դեղեցիկ նիւթ կարելի է դարձնել Արտաշէսի հպատակասիրութիւնը կամ այլասիրութիւնը, ժողովուրդին տիրասիրութիւնը և ինչ:

12. ԴԱՍ

ԱՐՏԱԼԱԳԻ

Արտաշէսի ուղին Արտաւազդէրը որ մեծ-
ցաւ եղաւ չար և հպարտ մէկը : Նա չէր ուզեր
որ իր միւս եղբայրները սիրելի ըլլան իրենց հօրը :
Շատ նախանձոտ էր :

Արտաւազդէ տեսաւ նաև որ իր հօրը մեռած
ժամանակ բոլոր ժողովուրդը տրտում ու տխուր
է : Անոնք բնաւ չէին մխլթարուեր Արտաւազդի
վրայ նայելով :

Նա շատ ցաւ զգաց և սկսաւ ինքնիրենը
մտածել :

Բայց երբ տեսաւ որ շատերը ինքզինքնին կը
զոհէին Արտաշէսի գերեզմանին վրայ, բարկացաւ
և խօսքը իր հօրը ուղղելով գոչեց .

(Մինչ դուռն գնացեր և զերկիրս ամենայն ընդ քեզ տարար, ես
աւերակացս ո՞րպէս թագաւորեմ) :

Ահա դուռն գացիր ու ամբողջ երկիրը քեզ
հետ տարիր, էհս [աւերակներուն վրայ ի՞նչպէս
թագաւորեմ :

Այն ժամանակ, կ'ըսեն թէ, Արտաշէսի գե-
րեզմանէն ձայն մը ելաւ . որ անիծեց Արտաւազդը,
ըսելով .

Դու յորս հեծցիս
յԱզատ ի վեր ի Մասիս,
զՔեզ կալցին քաջք,
Տարցին յԱզատ ի վեր Մասիս,
Անդ կացցիս եւ զլոյս մի տեսցես :

— Երբ որսի ելնես Ազատ Մասիսի վրայ, քա-
ջերը (լեռներու ոգիները) բռնեն քեզ և տանին
վեր, Ազատ Մասիսի վրայ, այնտեղ մնաս և լոյս
չտեսնես :

Արտաւազդ անդունդի կը գլորի

Իշուցնէ որ մը, երբ որսորդութեան ելած
էր, յանկարծ իր ձիով խորունկ անդունդ մը գլոր-
ուեցաւ և անհետացաւ :

Կ'ըսեն թէ քաջերն զայն շղթայի զարկած և

բանտարկած են մութ այրի մը մէջ։ Արտաւազդի
երկու հաւատարիմ շուները շարունակ կը կրծեն
անոր շղթաները, որպէս զի մաշի և նա աղատուի։
Ինքն ալ կ'աշխատի փրցնել իր կապանքները,
որպէս զի դուրս ելնէ և աշխարհը տակն ու վրայ
ընէ։

Բայց անոր շղթաները միշտ կը հաստնան
երկաթագործներու մուրճի ձայնէն։ Ատոր համար
հայ երկաթագործները կիրակի օրերն ալ երեք
շորս անգամ իրենց մուրճերը սալին վրայ կը ծե-
ծեն, որ Արտաւազդի շղթաները զօրանան։

Հարցումս. — Արտաւազդ ինչպէս մէկն էր և ինչ ըրաւ.
— Հօրը մեռաւ ատեն ինչ ըսաւ. — Ինչ պատասխան առաւ —
Իբօք եղա՞ւ ատիկա. — Ինչ կ'սեն մեր պապերը. — Դարբինները
ինչ կ'ընեն կիթակի օրերը, ինչո՞ւ։

Բարոյական րելիգիոսփիւն. — Վեր առնելով Պաթիկ
Մհերի և Արտաւազդի աւանդավէպերուն նման կողմերը, կ'արժէ
մանուկներուն ուշադրութիւնը հրահրել Աւտաւազդի նախանձո-
տութեան ու չարութեան վրայ։

ԼԷ. Դ Ա Ս

ՏՐԴԱՏԻ ԲԱՋՈՒԹԻԻՆԸ

Հայոց նշանաւոր թագաւորներէն մէկն էր
Տրդատ։ Տղայութեան ժամանակ Սասունցի Դա-
ւիթին և Մհերին նման քաջ էր։

Դեռ պզտիկ էր Տրդատ, բայց քաջ ձի հեծ-
նել գիտէր։ Ամէնէն անսանձ ձին անգամ կը
հնազանդեցնէր։ Լաւ զէնք կը գործածէր և աղէկ
նշանառութիւն ունէր։

Մեր պատմիչները կ'ըսեն թէ՛ անգամ մը
Տրդատ երկու վայրենի ցուլի հետ կռուելով, երբ
սոսկալի կենդանիները իր վրայ յարձակեցան, ու-
ժով բռնեց անոնց եղջիւրներէն ու այնպէս մը
ցնցեց որ եղջիւրները տեղէն ելան։

Ուրիշ անգամ մըն ալ, կառք վազցնելու
մրցումի միջոցին, Տրդատի հակառակորդը այնպէս
ճարպիկ վարուեցաւ որ Տրդատ իր կառքէն վար
ինկաւ, նա բարկացաւ և վազեց իր մրցորդի
կառքին ետեւէն. վերջի անիւներէն բռնեց և
կառքը կեցուց, Բոլոր ներկաները զարմացան և
ծափահարեցին։

Տրդատ թագաւոր ըլլալէ առաջ Հռովմայեց-
ւոց թագաւորին քով թիկնապահ (թագաւորի պա-
հապան) էր։ Նա շատ կը յարգէր իր մեծը։

Անգամ մը երբ Հռովմայեցիները պատերազմ
կ'ընէին, սով եղաւ։ Մինչեւ անգամ ձիերուն խո-
տերը պակսեցան։ Այն ժամանակ Հռովմայեցի
զինուորները սկսան իրենց մեծերը սպաննել։ Թա-
գաւորն ալ պիտի սպաննէին, բայց Տրդատ պաշտ-
պանեց զայն։

Երբ պարիսպներով պատած քաղաքի մը առ-
ջեւ հասան, Տրդատ պարիսպներէն վեր ելաւ, ու

ետեւը գտնուած խոտի դէղերը պահպաններուն
և էջերուն հետ մէկտեղ սկսաւ դուրս նետել։
Ամէնքն ալ զարմացան։

Օր մըն ալ Հռովմայեցւոց թագաւորին տեղ
ինքը մինակը կռուեցաւ ուրիշ թագաւորի մը հետ
և զայն բռնելով բերաւ իր պետին առջև։

Այսպէս նշանաւոր էր Տրդատ իր քաջու-
թիւնով։

Հարցարան. — Ո՞վ էր Տրդատ. — Ի՞նչպէս մէկն էր. —
Վայրի ցուերուն ի՞նչ ըրաւ. — Կառքով մրցած ատեն ի՞նչ եղաւ.
— Ի՞նչպէս խոտ ճարեց. — Ո՞վ պաշտպանեց և որո՞ւ տեղ կըռ-
ուեցաւ։

Բարոյական րելիգիոսքիւն. — Տրդատի անձնուիրու-
թիւնը և տիրասիրութիւնը վաղձատրուեցաւ։

ԼԸ. ԴԱՍ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԻԶ ԵՒ ՏՐԳԱՏ

Տրդատ իր անձնուիրութեան և հաւատար-
մութեան համար շատ սիրելի եղաւ Հռովմայեց-
ւոց թագաւորին, որ մեծ փառքով Հայաստան
դրկեց զայն։

Տրդատ նախ եկաւ Մաթակ կամ Կեսարիա։
Հոն մեծ պատիւներով ընդունեցին զինքը
նախարարներն ու ժողովուրդը։ Կեսարիայէն մեծ
թափօրով և փառքով մտաւ Հայաստան։

Երբ որ Երիզա հասան, Տրդատ հրամայեց
որ մեծ պատիւներ տան և զոհեր մատուցանեն
Անահիտ աստուածուհիին։

Անահիտ աստուածուհին Հայերուն մեծ
աստուածներէն մէկն էր։ Մեր պապերը կը

Անահիտ սիկինին գլուխը

հաւատային թէ՛ ան՝ մեծ տիկինն է, մեր ազ-
գին փառքն ու ապրեցնողն է։ Ան բարերար է.
անով է որ Հայոց աշխարհքը կ'ապրի և կենդա-
նո թիւն ունի։

Տրդատի գրագիրն ու թիկնապահն էր Գրի-
գոր անունով մէկը, երբ տրդատ հրամայեց Գրի-
գորին ալ որ ծաղկեպսակ մը տանի Անահիտ տի-
կինին տաճարը, Դրիգոր մշտեց, ըսելով։

— Ես չեմ կրնար պաշտել այնպիսի աստուած մը որ ոսկիէ և թանկագին քարերէ շինուած է. ես կը պաշտեմ ճշմարիտ Աստուածը, որ երկինքն է, ես քրիստոնեայ եմ:

Խոր Վիրապի վանքը

Տրդատ շատ բարկացաւ որ Գրիգորը կ'անտրդէ Հայոց մեծ աստուածունին, և ըսաւ:

— Դուն կ'անարգես մեր մեծ աստուածունին, որ մեր երկրին փառքն ու պարծանքն է: Ուրիշ թագաւորներն անգամ կը պաշտեն զայն, դո՛ւն չես ուզեր անոր երկրպագել:

Այս ըսելով հրամայեց որ չարչարեն զայն: Ս. Գրիգոր իր կրած բոլոր չարչարանքներուն մէջ հաստատուն մնաց իր հաւատքին վրայ և չուրացաւ իր կրօնքը:

Տրդատ երբ իմացաւ թէ իր հայրը սպաննող նախարարին տղան է Ս. Գրիգորը, մահապարտներու բանտը՝ Արտաշատի Խոր Վիրապը նետել տուաւ: Խոր Վիրապը ողջ չէին մնար, անօթի կը մեռնէին:

Հիմակ Խոր Վիրապի այդ բանտին տեղը եկեղեցի և վանք շինուած է:

Հարցումն. — Տրդատ ի՞նչու վարձատրուեցաւ. — Նախ քան զաղաքը եկան. — Ետքն ո՞ւր. — Ի՞նչ հրաման ըրաւ. — Ս. Գրիգոր ինչո՞ւ մերժեց ծաղկեփունջ նուիրել — Տրդատ ի՞նչ ըսաւ. — Ս. Գրիգոր որո՞ւ որդի էր. — Տրդատ երբ իմացաւ ո՞ւր նետել տուաւ:

Բառոյական քեղադուրիւն. — Յուցնել Ս. Գրիգորի Աստուածապաշտութիւնը, անձնազոհութիւնը՝ գաղափարի համար և կամքի պէ՛ր:

ԼԹ. ԴԱՍ

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԷ

Ս. Գրիգոր Խոր Վիրապին մէջ չմեռաւ, որովհետեւ կին մը ամէն օր գաղտնի հաց կը տանէր կը ձգէր անոր: Ս. Գրիգոր հոն մնաց 14 տարի:

Երբ այդ տասն և չորս տարիները լնացան, լուր ելաւ թէ քանի մը քրիստոնեայ կոյսեր եկեր են մայրաքաղաքին մօտերը:

Տրդատ երբոր իմացաւ անմիջապէս հրաման ըրաւ բռնել այդ կոյսերը և սպաննել՝ եթէ քրիստոնէութիւնը չուրանան:

Ս. Գրիգոր Խոր Վիրապը ձգուելէն ի վեր Տրդատ կը հալածէր Գրիստոնեաները, ատոր համար այդ տեսակ հրաման մը տուաւ:

Այդ քրիստոնեայ կոյսերը Աստուած պաշտելու համար իրարու քով եկած էին և կը ճգնէին այդիի մը մէջ, իրենց գլխաւորներն էին Ս. Գալիանէ և Ս. Հռիփսիմէ:

Այդ կոյսերէն մէկը գիտէր ապակիէ ուլունքներ շինել. անոր շինած ուլունքները կը ծախէին և ատով կը կերակրուէին:

Ս. Հռիփսիմէն ամէնէն գեղեցիկ աղջիկն էր անոնց մէջ:

Երբոր իմացուեցաւ անոնց կեցած տեղը, անմիջապէս պահապան զինուորներ ղրկուեցան: Ս. Հռիփսիմէի գեղեցկութիւնը տեսնելով ամէն մարդ կը հիանար:

Տրդատ երբոր իմացաւ Հռիփսիմէի գեղեցկութիւնը, հրամայեց որ պատիւով իրեն քով բերեն: Ազնիւ, սիրուն և թանկագին զգեստներ տարին, որ Հռիփսիմէ զարդարուի և թագաւորին առջեւ ելնէ:

Շատ մը իշխաններ և նախարարներ գացին կոյսերուն կեցած տեղը, որպէս զի փառաւոր հանդէսով Ս. Հռիփսիմէն պալատ տանին. որովհետեւ Տրդատ ուզեց իրեն կին առնել զայն:

Բայց Ս. Հռիփսիմէ և իր ընկերները չուզեցին երթալ: Ս. Հռիփսիմէ ըսաւ.

— Հարստութիւնն ու մեծութիւնը չեն կրնար մեզի յաղթել, հալածանքը մեզի համար արժէք չունի: Մենք չենք փոխեր մեր անցաւոր կեանքը յաւիտենական կեանքին հետ: Ոչ, ոչ, մենք չենք գար:

Եւ սկսան ամէնքն ալ ողբալ, կոծել և աղաղակել:

Տրդատ իմանալով որ Ս. Հռիփսիմէն չուզեր պատիւով գալ, հրաման ըրաւ բռնի բերել զայն և իր սենեակը առաջնորդել: Այն ատեն սկսան քաշկռտելով քաղաք տանիլ:

Տարին ու թագաւորին սենեակը մտցուցին: Թագաւորը ներս մտաւ, որպէս զի համոզէ զայն:

Երբ թագաւորը Ս. Հռիփսիմէին գտնուած սենեակը կը մտնէր, թէ պալատին մէջ և թէ դուրսը՝ քաղաքին մէջ ամէն մարդ սկսաւ ուրախանալ և հարսնիքի հանդէսներ ընել:

Բայց Ս. Հռիփսիմէն ամուր մնաց իր հաւատքին վրայ: Կարեւորութիւն չտուաւ Տրդատի խոստումներուն և պատիւներուն: Մերժեց անոր առաջարկը և չուզեց անոր կինը ըլլալ: Աւելի լաւ

կը սեպէր մեռնիլ քան թէ կռապաշտ թագաւորի մը կինն ըլլալ:

Տրդատ տեսնելով որ անկարելի է համոզել, ոչ անուշ խօսքերով և ոչ սպառնալիքներ ընելով, հրաման ըրաւ որ Գայիանէն ներս տանին և ստիպեն զայն՝ համոզել Ս. Հռիփսիմէն:

Ս. Գայիանէն ներս մտնելով փոխանակ համոզելու որ Տրդատի առաջարկը ընդունի, ըսաւ.

— Քաջալերուէ՛, ամո՛ւր կեցիր, սիրելի աղջիկս, միաքդ բեր իմ տուած խրատներս, մի՛ մոռնար զանոնք:

Երբ իմացաւ Գայիանէի այդ կերպ խօսիլը, Տրդատ շատ բարկացաւ. հրաման ըրաւ չարչարել զայն:

Հրամանը կատարուեցաւ:

Ս. Հռիփսիմէն քաջալերուեցաւ և զօրացաւ: Փախաւ պալատէն և Ս. Գայիանէի հետ գնաց իրենց միւս ընկերներուն մօտ:

Երբ կոյսերը կ'ուրախանային և աղօթքներ կ'ընէին, վրայ հասան Տրդատի շրկած իշխաններն ու դահիճները:

Անոնց առջեւէն կուգային վառուած ջահեր բռնած մարդեր:

Անմիջապէս յարձակեցան, կապեցին Ս. Հռիփսիմէի ձեռքերը ետին և կ'ուղէին անոր լեզուն կտրել: Իսկ նա իր կամբովը բերանը բանալով լեզուն դուրս կը հանէր:

Այկէ ետքը անոր զգեստները հանեցին, մերկացուցին և գետինը չորս ցից տնկելով՝ ոտքերն ու ձեռքերը անոնց կապեցին ու պրկեցին:

Սոսկալի չարչարանքներ տուին: Անոր մարմինը այրեցին կրակով. անոր փորին վրայ մեծ մեծ քարեր դրին. աչքերը փորեցին և յետոյ անոր մարմինը կտոր կտոր ըրին:

Ս. Հռիփսիմէի հետ մէկտեղ սպաննեցին երեսուններկու հոգիներ: Յետոյ Ս. Գայիանէն ալ սպաննեցին սոսկալի չարչարանքներ տալէ ետքը:

Հարցաւորանք. — Ս. Գրիգոր քանի՞ տարի մնաց խոր վերապին մէջ. — վերջին տարին ի՞նչ պատահեցաւ. — կոյսերուն մեծը ո՞վ էր. — ի՞նչպէս կ'ապրէին այդ կոյսերը. — Ամենէն գեղեցիկը ո՞վ էր. — Տրդատ իմանալով Ս. Հռիփսիմէի գեղեցկութիւնը ի՞նչ հրամայեց. — Եկա՞ւ ան. — ի՞նչպէս տարին քաղաք. — Տրդատ ի՞նչ ըրաւ. — Հռիփսիմէն հնազանդեցա՞ւ. — Գայիանէն ի՞նչ խթան տուաւ. — Հռիփսիմէն ի՞նչպէս սպաննեցին:

Բարոյական քննադատութիւն. — Ս. Հռիփսիմէն ու Ս. Գայիանէն այնպիսի տիպարներ են, որոնց դրուագները առատ նիւթ կը մատակարարեն բարոյական թելադրութեան համար. խորհրդաւորութեան նիւթ կարելի է դարձնել Ս. Հռիփսիմէի հաւատքը, փառասիրութիւնը, պատասխանութիւնը զերթ կեանքը, արհամարհանքը դէպի ամենէն աչքառու մեծութիւնը, անձնութիւնը եւն.:

Խ. ԴԱՍ

ՏՐԴԱՏ ՔՐԻՍՏՈՆԵՍՅԱՆ ԿՐԼԼԱՅ

Տրդատ բարկանալով հրաման ըրած էր իր
Ս. Հռիփսիմէն և անոր ընկերները սպանեն, բայց
ետքը զղջաց, ցաւեցաւ .

Խոսրովիդուխ

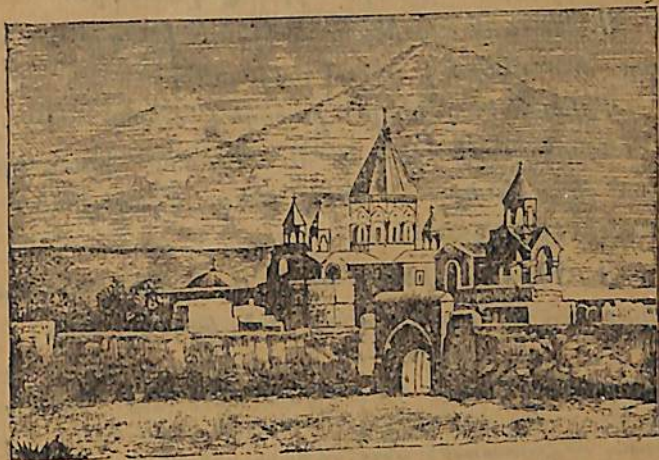
Ս. Հռիփսիմէի պէս գեղեցիկ, բարի աղջիկ
մը մեռցնել տուած ըլլալուն համար իր սիրտը
շատ տխուր էր .

Ատոր համար Տրդատ սոսկալի հիւանդութեան

մը բռնուեցաւ, խելագարեցաւ և կենդանիներու
պէս դուրսերը կը պտտէր .

Շատ բժիշկներու դիմեցին, շատ դեղեր ու
դարմաններ ըրին, բայց չկրցան բժշկել .

Տրդատի քոյրը Խոսրովիդուխի գիշեր մը ե-
րազ մը տեսաւ . երազին մէջ լուսեղէն մարդ մը
գալով ըսաւ .

Էջմիածնի Տանաւր

— Տրդատ թագաւորը և իր պալատական-
ները ուրիշ բանով չեն բժշկուիր եթէ ոչ Ս. Գրի-
գորի միջոցաւ . մարդ զրկեցէք Արտաշատ, բերել
տուէք Ս. Գրիգորը նա ամէնուդ ալ կը բժշկէ .

Երբ լսեցին Խոսրովիդուխի երազը, ծիծա-
ղեցան ու ըսին .

— Դուն խենթեցեր ես, 14 տարի կ'ընէ խոր վիրապը ձգուած է ան, ի՞նչպէս կրնայ ողջ մնացած ըլլալ:

Խոսրովիդուխտ դարձեալ երազ տեսաւ, բայց չհամարձակեցաւ մարդու բան ըսել: Բայց երբ երրորդ անգամ տեսաւ, մարդ շրկեցին Արտաշատ, տեսանքոր Ս. Գրիգոր կենդանի է: Հանեցին, մաքրեցին և թագաւորին քով տարին:

Ս. Գրիգոր աղօթքով բժշկեց թագաւորը և անոր հետ մէկտեղ հիւանդացոյնները:

Քրիստոնէութիւնը քարոզեց անոնց: Բոլորն ալ մկրտեց: Տրդատ և Ս. Գրիգոր քանդեցին բոլոր մեհեանները և անոնց տեղ եկեղեցիներ ու վանքեր հիմնեցին:

Ս. Գրիգոր հիմնեց նաև Ս. Էջմիածնի տաճարը, ուր կը նստի Հայոց մեծ կաթողիկոսը:

Հարցում. — Ս. Գրիգոր քանի տարի մնաց խոր վիրապին մէջ. — Տրդատ ի՞նչ եղաւ. — Խոսրովիդուխտ ո՞վ էր և ի՞նչ տեսաւ. — Հաւատացի՞ն անոր. — Բանի՞ անգամ երազ տեսաւ. — Ի՞նչ ըրին. — Ս. Գրիգոր բժշկեց. — Մեհեանները ի՞նչ ըրին:

Բառոյական թխադուրիւն. — Ճշմարտութիւնը եւ բառին ուշ կամ կանուխ կը յաղթեն: Նեշտել թէ ինչո՞ւ Ս. Գրիգոր ճշմարտութիւն կոչուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

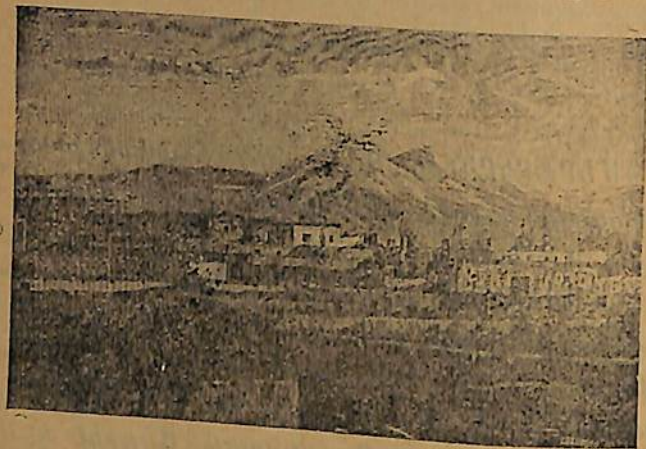
ՄԵՐ ԵՐԿՐԻՆ ԱՆՈՒՆԸ. — Մեր հայրերու բնակած երկիրը կը կոչուի ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ուրիշ ազգեր կը կոչեն Արմենիա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ. — Հայաստանի հիւսիսային կողմը կան Սեւ ծով, Վրաստան եւ Ադրաւանիստան, արեւելեան կողմը կը գտնուին Կասպից ծով, Մարաստան, Պարսկաստան, հարաւային կողմը կան Ասորեստան, Ասորիք և Միջերկրական ծով, իսկ արեւմտեան կողմը կը գրաւուի Կապադովկիա և Փոքր Ասիա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԵՌՆԵՐԸ. — Հայաստան լեռնոտ երկիր մըն է, ունի բարձր գագաթներ: Անոր ամէնէն բարձր գագաթն է Մասիս կամ Արարատ: Մեր հայրերը զայն կը կոչէին ազատ Մասիս: Այնչափ բարձր է, որ անոր վրայ տարին տասներկու ամիս ձիւնը անպակաս է: Նոյն նահապետին տապանը հանգչեցաւ անոր վրայ:

Հայաստանի մէկ ուրիշ բարձր գագաթն է Արագածը, ժողովուրդը զայն կը կոչէ Այագեազ, որ սիրուն, կանաչաւէտ լեռ մըն է: Մեր հայրերը

կ'ըսէին թէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ այս լեռան
գագաթին վրայ, երկինքէն՝ ոսկի շղթայով կան-
թեղ մը կախեց և լոյս մը վառեց. հաղարաւոր

Արագած լեռ

տարիներէ ի վեր այդ լոյսը վառ է և վառ պիտի
մնայ, որչափ ատեն որ Հայերը ըլլան, իրենց հայ-
րենիքին մէջ.

Վանայ Ծովին հիւսիսային կողմը կայ Սիսիան
լեռը, որ կը կոչուի Սէգ, Գոռոզ լեռ, որովհետեւ
շատ բարձր է.

Վան քաղաքին մօտ կը գտնուի Վարագ լե-
ռը, ուր Ս. Հռիփսիմէի վիզէն կախուած էր Գը-
րիստոսի խաչափայտին մէկ կտորը. Այդ կտորը
լեռան վրայ թաղեցին. Հարիւրաւոր տարի ետքը,
որ մը, հովիւներ տեսան որ լոյս մը կը պլպլայ.

Սիսիան լեռ

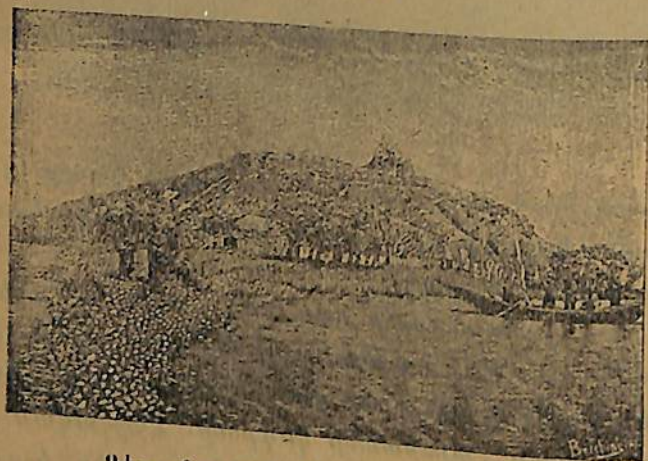
լոյսին իջած տեղը փորեցին և խաչին կտորը գը-
տան. Այդ գիւտին տօնը Հայոց մէջ կը կոչուի
Վարագայ խաչ:

Հայաստան ունի նաև մեծ լեռնաշղթաներ,
որոնք են. Արարատեան շղթայ, Հայկական Տօ-
րոս և Սեւ ծովի շղթաներ: Արարատեան շղթան
կը գտնուի Հայաստանի կեդրոնը. Հայկական Տօ-
րոսը և Տօրոսը կը գտնուին հարաւային կողմը,
իսկ Սեւ Ծովի շղթաները կը գտնուին հիւսիսա-
յին կողմը. Կորդուաց լեռները՝ Հայկական Տօ-
րոսի մէկ մասն են:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼԻՃԵՐԸ. — Հայաստանի մէջ կան

Վանայ ծովը

Գեղամայ ծովը եւ Սեւան կղզին

բազմաթիւ մեծ ու պզտիկ լիճեր։ Անոնց գլխաւորներն են Վանայ լիճը կամ Վանայ Ծովը, որ կոչուած է նաև Աղի կամ Բզնունեաց Ծով, Կա-

Եվրաս գետը

պուռսան Ծովը և Գեղամայ Ծովը։ Առաջին երկուքը աղի ջուր ունին, բայց Գեղամայ Ծովը առաջին է։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՏԵՐԸ. — Հայաստանի լեռներէն և լիճերէն ջուրեր կը հոսին, որոնք նախ

աղբիւրներ և առուակներ են, հետզհետէ իրա-
րու միանալով և շատնալով կը ձեւացնեն ձորեր,
գետակներ և գետեր:

Հայաստանի գլխաւոր գետերն են. — Երասխ
և Կուր որ Կասպից ծով կը թափին, Այիս, Իրիս
և Ճորոխ, որ Սեւ ծով կը թափին, Եփրատ և Տիգ-
րիս, որ Պարսից ծոց կը թափին, Սիւնուս և Ճի-
հուն որ Միջերկրական ծով կը վազեն:

Երասխը մեր Ժողովուրդին կողմէ կը կոչուի,
Մայր Արաքսի, որուն վրայ երգ մըն ալ կայ:

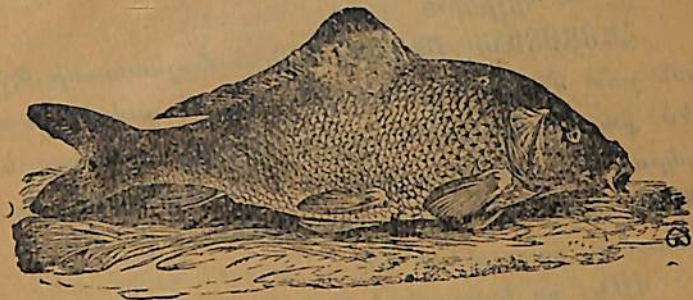
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԼԻՄԱՆ. — Հայաստան ունի բա-
րեխառն կլիմայ մը. ծովեզերքները օդը մեղմ է,
իսկ լեռներուն վրայ ցուրտ կ'ընէ. Հայաստանի
օդը շատ առողջարար է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈՅՍԵՐԸ. — Հայաստան ունի
ամէն տեսակ բոյսեր, պտղատու ծառեր կամ
տունկեր, ինչպէս՝ խաղող, խնձոր, սալոր, կեռաս,
սերկեւիլ, տանձ, դեղձ, ձմերուկ, սեխ, ևն.: Ունի
նոյնպէս առատ արմտիք, ինչպէս՝ ցորեն, գարի,
վարսակ, կորեկ, եգիպտացորեն, եւն.: Ունի դարձ-
եալ ընդեղէններ, ինչպէս՝ լուբիա, սիսեռն, ոլոռն,
ոսպ, եւն.:

Հայաստանի լեռներուն վրայ կը գտնուին աւի-
ստուններ, որոնցմէ ատաղձ, տախտակ կը հանեն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՆՏԱՆՆԵՐԸ. — Հայաստանի
մէջ կան ամէն տեսակ կենդանիներ. նշանաւոր են
ոչխարը, այծը, ձին, կովը, հաւը, բադը, սագը:

Հայոց լիճերուն և գետերուն մէջ կան շատ տե-
սակ ձուկեր. ինչպէս ճարսիլը՝ վանայ ծովին
մէջ, իշխանաձուկը՝ Գեղամայ ծովին մէջ. Հա-
յաստան ունի նաև վայրի կենդանիներ, առիւծ,
գայլ, աղուէս, բազէ և այլն:

Իշխանաձուկ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՔԵՐԸ. — Մեր երկրին մէջ
կան ամէն տեսակ հանքեր. ինչպէս՝ ոսկի, արծաթ,
հանքածուխ, քարիւղ, պղինձ, ծծումբ և այլն: Հա-
յաստանի մէջ կան նաև աղի հանքեր կամ աղու-
ձակներ, որոնք քարացած աղի լեռներ են:

Հայաստանի մէջ կան նաև հանքային ջուրեր
և տաք ջուրեր, երբ որ աղբիւրի մը ջուրը հողին
տակէն կ'անցնի և իր անցած տեղը՝ օրինակ՝ եր-
կաթի, ծծումբի հանքեր գտնուին, ջուրը իր մէջ
երկաթի, ծծումբի համ մը կ'առնէ: Այդպիսի հան-
քային ջուրեր շատ անգամ հիւանդութիւններու
դարման են:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՒԹՅՆԵՐԸ. — Մեր հայ-
րերուն երկերը կը բաժնուի չորս մասի, որոնք են
ա. — Մեծ Հայք
բ. — Փոքր Հայք
գ. — Միջագետք Հայոց
դ. — Կիլիկիա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՂԱՔՆԵՐԸ. — Հայաստանի մէջ
կան շատ մը քաղաքներ, Հին ատեն աւելի շատ
մեծ քաղաքներ կային, բայց պատերազմներու և
երկրաշարժներու պատճառով կործանած են, ա-
ւերակ դարձած են. Հայաստանի գլխաւոր ու
նշանաւոր քաղաքներն են. —

ՎԱՆ, որ կոչուած է նաև Շամիրամակերս,
որովհետեւ շինուած է Ասորեստանի Շամիրամ թա-
գուհիին կողմէ: Վանայ ծովին եզերքը շինուած է
նաև Ախշաթ քաղաքը, գէպի արեւմուտք կը գըտ-
նուի Մուշ քաղաքը՝ Սասունի հիւսիսային կողմը:
Էջմիածին շինուած է Երասխ գետին մօտ:
Հոն կը նստի Հայոց Կաթողիկոսը: Էջմիածնի մէջ
շինուած են Ս. Հովսէփոսի, Ս. Գայիանէի խա-
ճարները. Խոր Վիրապը կը գտնուի Էջմիածնի
մօտերը, գէպի արեւելք:

ԵՐԵՒԱՆ կը գտնուի Երասխ գետին մէկ ճիւ-
ղին վրայ, Էջմիածնի արեւելեան կողմը: Այսօր Ե-
րեւան Հայկական Հանրապետութեան մայրա-
քաղաքն է. Կ'արտադրէ ընտիր գինի, գօնեաք
բամպակ, ցորեն, պտուղներ ևն.:

Արսաշատ, Հայոց հին մայրաքաղաքներէն մէկն էր,
շինուած էր Երասխի եզերքը, Երեւանի արեւելեան
կողմը: Այսօր աւերակ է:

Անի, նոյնպէս Հայոց հին մայրաքաղաքներէն մէկն
էր, շինուած էր Երասխի մէկ ճիւղին վրայ. այժմ
աւերակ է: Սկսած են անոր աւերակները փորել և
հանուած են թանկագին հնութիւններ:

Աղեխանդրապոլ, Անիի աւերակներուն հիւսիսային
կողմը նշանաւոր քաղաք է: Հոն կան հայկական մեծ
որբանոցներ:

Կարս, մեծ բերդաքաղաք մըն է Ալեքսանդրապոլի
արեւմտեան կողմը:

Կարին կամ Էրզրում, Եփրատ գետին բղիւսած տե-
ղերուն մօտ շինուած է և վաճառաշահ կեդրոն մըն է:

Եղեւիս, որ այժմ կը կոչուի Ուրֆա, Հայոց մայ-
րաքաղաքներէն մէկն էր: Միջագետքի մէջ կը գըտ-
նուի:

Կեսառիս կամ Մաժակ, Կապադովկիոյ մայրաքա-
ղաքն էր և շինուած էր Արամ նահապետի Մշակ դօ-
րապետին կողմէ:

Ասանա, շինուած է Սիհուն գետին վրայ և Կիլի-
կիոյ ամէնէն մեծ քաղաքն է այսօր:

Տիգրանակերս Հայոց հին մայրաքաղաքներէն մէկն
էր, շինուած է Տիգրիս գետին քովերը:

Սիւս, նոյնպէս շինուած է Սիհուն գետին մօտերը
և Կիլիկիոյ մայրաքաղաքն էր: Հոն կը նստի Սիւսի
կաթողիկոսը:

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ.— Հայաստանէն դուրս կը
գտնուին բազմաթիւ Հայեր, որոնք տեղ տեղ խում-
բով կը բնակին: Այդ խումբերը կը կոչուին գաղութ-
ներ: Թուրքիոյ Հայերը գաղութ մըն են: Այդպիսի
գաղութներ կան Եւրոպայի, Ասիայի, Ամերիկեի և Ամե-
րիկայի մէջ:

(Վ Ե Ր Զ)

2398

2013

